

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

Evaluacija skale adolescentskih percipiranih prednosti i
nedostataka za ulazak u spolni odnos

Mentor:
Doc. dr. Damir Ljubotina

Studentica:
Ivana Kralj

Zagreb, rujan, 2004

SADRŽAJ

1. SAŽETAK	3
2. UVOD	4
2.1. Adolescencija.....	5
2.2. Spolnost.....	7
2.3. Istraživanja spolnosti adolescenata.....	9
2.4. Rizično spolno ponašanje.....	12
2.5. Teorija socijalne razmjene i teorija donošenja odluka.....	15
2.6. Skala adolescentskih percipiranih prednosti i nedostataka za spolni odnos.....	18
3. CILJ I PROBLEM RADA	20
4. METODA	21
4.1. Ispitanici	21
4.2. Instrumenti	22
4.3. Postupak	23
5. REZULTATI I RASPRAVA	24
5.1. Osnovna statistička analiza	24
5.2. Pouzdanost	30
5.3. Diskriminativna valjanost	31
5.4. Faktorska analiza	34
5.5. Usporedba rezultata s obzirom na varijable spol, obrazovno usmjerenje i seksualni status	37
6. ZAKLJUČAK	43
7. LITERATURA	45
8. PRILOG	48

1. SAŽETAK

Cilj istraživanja bio je ispitati metrijske karakteristike *Skale adolescentskih percipiranih prednosti i nedostataka za ulazak u spolni odnos*. Na uzorku od 420 ispitanika metodom unutarnje konzistencije dobiveni su zadovoljavajući koeficijenti pouzdanosti. Faktorskom analizom ekstrahirana su tri faktora za subskalu percipiranih prednosti, te dva faktora za subskalu percipiranih nedostataka. Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između djevojaka i mladića na subskali percipiranih prednosti i na subskali percipiranih nedostataka, odnosno, djevojke percipiraju manje prednosti i veće nedostatke za ulazak u spolne odnose od mladića. Također, dobivena je statistički značajna razlika između onih koji su imali spolni odnos i onih koji nisu, a s obzirom na rezultate koje postižu na subskali percipiranih prednosti i na subskali percipiranih nedostataka. Oni koji nisu imali spolne odnose percipiraju veće prednosti i veće nedostatke za ulazak u spolne odnose od onih koji jesu spolno aktivni. Nije utvrđena statistički značajna razlika između onih koji pohađaju gimnazije i onih koji pohađaju strukovne škole, a s obzirom na rezultate koje postižu na subskali percipiranih prednosti, odnosno, na subskali percipiranih nedostataka.

KLJUČNE RIJEČI

- Adolescencija
- Rizično spolno ponašanje
- Teorija socijalne razmjene
- Teorija donošenja odluka

2. UVOD

Proučavanje adolescentske spolnosti u nas počelo je sedamdesetih godina i to u okviru medicinske profesije, u prvom redu socijalne i školske medicine te ginekologije. Tek krajem osamdesetih godina, svojim radovima, liječnicima su se pridružili i psiholozi (Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000). Iako se posljednjih petnaestak godina znanstvenici iz područja bihevioralnih znanosti sustavno bave proučavanjem adolescentske spolnosti takvih je istraživanja kod nas još uvijek relativno malo.

Najveći broj istraživanja koja se rade u okviru područja medicine odnosi se na pitanja reproduktivnog zdravlja adolescenata, odnosno, raširenosti spolno prenosivih bolesti i AIDS-a, načinima i učestalosti korištenja kontracepcije. Istraživanja znanstvenika iz područja bihevioralnih znanosti uglavnom se odnose na ispitivanje znanja i stavova o spolnosti te raširenosti određenih spolnih ponašanja, ali malo je istraživanja iz psihologije spolnosti koja bi odgovorila na pitanja o ulozi nekih psiholoških varijabli koje su važne za razumijevanje adolescentske spolnosti

Spolnost kao takva, a posebno se to odnosi na spolnost djece i adolescenata, u Hrvatskoj je još uvijek tabu tema. S vremena na vrijeme u medijima iskrсну priče i podaci o spolnoj aktivnosti adolescenata, postotku mladih zaraženih spolno prenosivim bolestima, maloljetničkim trudnoćama ili broju abortusa kod adolescentica. Gotovo redovito takve su priče popraćene moralizirajućom retorikom tradicionalistički nastrojenih političara i predstavnika katoličke crkve. U Hrvatskoj još uvijek ne postoje sustavna istraživanja adolescentske spolnosti na državnoj razini, niti su razvijeni školski programi seksualne edukacije. Takvo stanje vjerojatno je posljedica uvriježenog mišljenja da bi razgovor o seksu ili seksualna edukacija sama po sebi mogla adolescente navesti na seksualnu aktivnost. Iz toga proizlazi da je bolje da se u školama i drugim obrazovnim i zdravstvenim ustanovama ne priča o spolnosti u nikakvom drugom kontekstu osim u terminima straha i opasnosti, što onda ne ostavlja nikakvu alternativu osim apstinencije. Kad bi se prihvatila činjenica da će velika većina mladića i djevojaka postati seksualno aktivna u drugom desetljeću svog života, odgovorna društvena i zdravstvena politika trebala bi razviti i osigurati smislene programe seksualne edukacije

koji bi uključivali informacije o kontracepciji, spolno prenosivim bolestima i AIDS-u te učinkovite mjere zaštite od neželjene trudnoće i spolno prenosivih bolesti.

Posljednjih dvadesetak godina u javnosti raste zabrinutost da mnogi adolescenti ulaze u neobično rizična ponašanja. Iako su aktivnosti koje potiču zabrinutost obično iste one u koje ulaze i mnogi odrasli (kao što su na primjer, uzimanje droga ili upuštanje u spolne odnose) adolescenti se kritiziraju zbog ponašanja na način koji izaziva veći rizik (na primjer, razvoj ovisnosti uzrokovane uzimanjem droga i nezaštićeni spolni odnosi). Rizično ponašanje ponekad se smatra normalnim dijelom odrastanja, odnosno, adolescentskog razvoja, ali ipak postoji velika zabrinutost da adolescenti riskiraju na način koji je štetan za njihovo opće i zdravstveno stanje. Postoje različite pretpostavke o tome zašto adolescenti ulaze u rizična ponašanja, a neke od njih su da adolescenti nisu u potpunosti svjesni rizika povezanih s određenim ponašanjem, da se ne mogu oduprijeti pritisku vršnjaka ili da adolescenti ulaskom u rizična ponašanja zapravo nalaze olakšanje za probleme koji se javljaju tijekom stresnog perioda adolescencije (Furby i Beyth-Marom, 1992).

2.1. ADOLESCENCIJA

Razvojna psihologija je psihologijska disciplina koja proučava psihički razvoj čovjeka od početka njegova života (začeca) pa do kraja života (smrti) (Petz i sur., 1992). Razvojni psiholozi proučavaju promjene u ponašanju u svim fazama životnog ciklusa no većina ih se ipak usredotočila na period koji završava s adolescencijom. Ta se situacija polako mijenja i u zadnja dva desetljeća velik dio razvojnih istraživanja usmjeren je prema problemima vezanim za odraslu i stariju dob, što je dovelo do pojave psihologije cijeloživotnog razvoja (*life-span* pristup). Promjene koje se proučavaju najočitije su u djetinjstvu, ali se događaju tijekom cijeloga života. Ova proširena perspektiva razvoj shvaća kao proces koji traje cijeli život te se bavi proučavanjem načina na koji se ljudi mijenjaju, ali i načina na koji ostaju isti, od začeca do smrti (Vasta, Haith i Miller, 1998).

Adolescencija je prijelazni period između djetinjstva i odrasle dobi, te označava promjene u izgledu, načinu mišljenja i socijalnim situacijama. Početak adolescencije

određen je biološkim promjenama tj. stjecanjem spolne zrelosti (oko 12. g). Kraj je određen socijalnim čimbenicima i teže ga je definirati jer se razlikuje od kulture do kulture, ali lociramo ga negdje do 20. godine života (Lugomer-Armano, 2000).

Više nego bilo koji drugi period života, adolescencija je određena složenim međuodnosom bioloških, psiholoških i socio-kulturalnih čimbenika. U ovom periodu dolazi do značajnih promjena fizičkog izgleda, spolnog sazrijevanja i stjecanja spolnog, tjelesnog i osobnog identiteta, društvenih i moralnih normi u ponašanju, osamostaljivanja i preuzimanja odgovornosti. Promjene u tim područjima događaju se tijekom cijelog života no u adolescenciji su one najizraženije.

Biološke promjene vezane su s fiziološkim promjenama odnosno lučenjem hormona. To je period naglih fizičkih (bioloških) promjena uvjetovanih djelovanjem hormona u kojem dolazi do porasta visine i težine, razvoja mišića, sazrijevanja reproduktivnih funkcija, ali i razvoja sekundarnih spolnih karakteristika (Lugomer-Armano, 2000).

Dolazi i do razvoja *kognitivnih sposobnosti*. Adolescenti su sposobni razmišljati i o mogućim stvarima, a ne samo o realnim i konkretnim. Razvija se apstraktno mišljenje, te se raspravlja o apstraktnim sadržajima kao što su religija, ljubav, smisao života te se razvija logika. Jedan od bitnih zadataka adolescencije je i razvoj identiteta. Identitet označava doživljaj vlastitog «ja», pojam kojeg pojedinac ima o samom sebi i kontinuiranom postojanju vlastite ličnosti čije se bitne karakteristike ne mijenjaju s obzirom na vrijeme, mjesto ili situaciju u kojoj se nalazi (Petz i sur., 1992). Razvoj identiteta uključuje usvajanje smislenog pojma o sebi pri čemu su prošlost, sadašnjost i budućnost povezane u skladnu cjelinu. Dolazi do promjene predodžbe o sebi da bi se prihvatile promjene u adolescenciji, i to u fizičkom izgledu, biološkoj zrelosti, kognitivnom funkcioniranju, socijalnoj snalažljivosti. Traži se odgovor na pitanje tko sam, otkud dolazim i kamo idem.

Najvažnije promjene u *socijalnim odnosima* događaju se u odnosu s roditeljima te u odnosima s vršnjacima. Adolescenti moraju prihvatiti vrijednosti i obaveze svijeta odraslih, otkriti koje su njihove mogućnosti i što sve mogu učiniti, a istovremeno moraju stvoriti čvrste veze s djevojkama i mladićima svojih godina, biti prihvaćeni i poštovani od svojih vršnjaka zbog onog što jesu. Ovi zadaci nisu laki ni jednostavni i ne događaju se u vakuumu (Papalia, Olds i Feldman, 1998). U adolescenciji se javlja

promjena iz dječje vezanosti za roditelje u novi vid vezanosti tipičan za vezanost odrasle djece i roditelja. Javlja se potreba za oslobađanjem ovisnosti o roditeljima i istodobno pokušaj održavanja veze s njima. Adolescenti, pošto još nisu razvili svoj identitet, imaju značajnu potrebu pripadati nekoj grupi, a pripadanje nekoj grupi uvijek zahtijeva konformiranje ponašanja, razmišljanja i osjećaja grupnim standardima. Mladi uglavnom dijele vrijednosti neposredne vršnjačke skupine. Funkcija prijateljskih veza je upoznavanje samog sebe, učenje komunikacije i uvažavanje mišljenja. Dolazi do stvaranja intimnih prijateljstava, te dubljeg otvaranja sebe prema drugima. Iako se ponekad čini da adolescenti roditelje doživljavaju kao neprijatelje, dok će u vršnjacima nalaziti istomišljenike u borbi za neovisnost, roditeljima će se obraćati u potrazi za utjehom i podrškom (Lugomer-Armano, 2000).

Adolescencija je uzbuđljiv period kad se sve stvari čine mogućima, adolescenti se nalaze na pragu ljubavi, izbora životnog zanimanja i sudjelovanja u društvu odraslih. No, ujedno je to i vrijeme velikog rizika, kada dio mladih ulazi u ponašanja koja im ograničavaju izbore i sužavaju mogućnosti u kasnijem životu.

2.2. SPOLNOST

Adolescencija je razdoblje spolnog sazrijevanja, formiranja spolne uloge i stavova o izražavanju spolnosti, a spolno ponašanje u toj dobi sastavni je dio normalnog psihosocijalnog razvoja i sazrijevanja mladića i djevojaka (Ajduković, Ajduković i Prišlin, 1991).

Biti svjestan sebe kao seksualnog bića, prihvaćanje i razumijevanje pojmova seksualnog uzbuđenja, stvaranje romantičnih veza, dijelovi su postizanja spolnog identiteta. Nagla svjesnost vlastite spolnosti do koje dolazi u adolescenciji važan je dio formiranja identiteta te snažno utječe na sliku o sebi. U ovom periodu mladi postepeno preuzimaju odgovornost za izgradnju ljubavnih veza, za svoje intimne probleme, naročito za izbor ljubavnog partnera, načine sprečavanja neželjene trudnoće i slično. Ovaj proces koji počinje u adolescenciji, a nastavlja se u ranoj zreloj dobi, biološki je uvjetovan, ali je njegovo izražavanje djelomično i kulturno određeno (Papalia, Olds i Feldman, 1998).

U suvremenom svijetu adolescencija, kao razdoblje intenzivnog tjelesnog, psihičkog i socijalnog sazrijevanja, ima specifična obilježja. Fizički se razvoj odvija sve bržim tempom, a fizička i spolna zrelost postižu se u sve mlađoj dobi dok se zbog dugotrajnog školovanja i obrazovanja socijalna samostalnost tj. socijalna zrelost postiže sve kasnije. Vremenska razlika u fizičkom i socijalnom sazrijevanju utječe na spolno ponašanje adolescenata, odnosno raniji početak spolne aktivnosti. Ranu spolnu aktivnost često prati pojava neželjene trudnoće, a povećava se i opasnost od spolno prenosivih bolesti. Uz zdravstvene poteškoće koje prate ranu trudnoću i spolne bolesti javljaju se dugoročne psihičke i socijalne posljedice kao što je nedovoljna zrelost za ulogu roditelja, te one uzrokovane nasilnim prekidom trudnoće i zaraženošću nekom od spolno prenosivih bolesti, kao što je AIDS (Džepina i Prebeg, 1991).

Faze spolnog razvoja:

Kinsey studije (Pomeroy, 1969; citirano u Dacey i Kenny, 1994) pokazale su, a mnogo se psihologa i danas slaže s tim, da se ljudska spolnost razvija kroz tri faze:

- Ljubav prema samom sebi (autoseksualnost)
- Ljubav prema pripadnicima vlastitog spola (homoseksualnost)
- Ljubav prema pripadnicima suprotnog spola (heteroseksualnost)

Čini se da su ove faze prirodne tj. biološki određene, iako neki znanstvenici osporavaju činjenicu da je jednako prirodno ostati u drugoj fazi kao i prijeći u treću.

Autoseksualna faza počinje u 3. godini i nastavlja se do 6 ili 7 godine, iako kod neke djece ova faza može trajati puno duži period vremena. U autoseksualnoj fazi dijete postaje svjesno sebe kao izvora seksualnog užitka i svjesno eksperimentira sa masturbacijom.

Kad djeca krenu u vrtić započinje *homoseksualna faza*, što ne uključuje nužno fizički seksualni kontakt, već se više odnosi na usmjeravanje osjećaja ljubavi prema drugoj djeci istog spola. To je homoseksualnost u smislu socijalnih interesa i afiniteta za igru. Za većinu djece u dobi od 7-13 godina, najbolji prijatelji/ce su djeca istog spola. Osjećaj bliskosti postaje posebno intenzivan u dobi od 10 do 12 godina kad počinje pubertet i kad su djeca suočena sa nizom promjena i nesigurnosti te počinju osjećati povećanu potrebu povjeravanja drugim osobama te je posve prirodno da više vjeruju pripadnicima vlastitog spola koji dijele njihova iskustva.

Velika većina adolescenata prelazi u treću *heteroseksualnu fazu* sa oko 13 ili 14 godina, pri čemu se to kod djevojaka događa otprilike godinu dana ranije.

2.3. ISTRAŽIVANJA SPOLNOSTI ADOLESCENATA

Sredinom razdoblja adolescencije, a posebno krajem tog perioda, sve više mladih sve češće se upušta u heteroseksualne spolne odnose. U terminima individualnog razvoja podaci pokazuju da postoji prilično pravilan put od ljubljenja, preko «francuskog ljubljenja», dodirivanja grudi i genitalija, do potpunog spolnog odnosa i oralno genitalnog kontakta, a cijeli taj proces traje oko četiri ili više godina (DeLamater i MacCorquodale, 1979, citirano u Hyde, 1994).

Iako se spolnost razvija kroz cijeli život, za većinu je prvi spolni odnos ključan trenutak u tom razvoju. Statistike o tome kad se ulazi u prvi spolni odnos variraju no sva istraživanja pokazuju da se u spolne odnose stupa u ranijoj dobi nego prije (Ajduković, Ajduković i Prišlin, 1991; Džepina i Prebeg, 1991). Podaci pokazuju da se spolna aktivnost među adolescentima drastično povećala u zadnja dva desetljeća.

Nakon višegodišnjeg proučavanja spolnog ponašanja mladih iz urbanih gradskih sredina Zelnik i Kantner (1980; citirano u Ajduković, Ajduković i Prišlin, 1991) su ustanovili da je sve veći broj adolescenata u dobi od 15 do 19 godina spolno aktivan. Navode da je 1970. godine 30% mladih u toj dobi bilo spolno aktivno, 1976. godine 43%, a 1979. godine 50%. U šest gradova Hrvatske, 1990 godine, provedeno je istraživanje kojemu je cilj bio procijeniti neka obilježja spolnog ponašanja djevojaka i mladića u dobi od 15 do 19 godina u Hrvatskoj. Istraživanje je obuhvatilo 5338 učenika srednjih škola, različitih usmjerenja. Prema dobivenim podacima mladići su značajno češće spolno aktivni nego njihove suučenice, odnosno, spolno iskustvo ima gotovo polovina ispitanih učenika – 48.9% i nešto manje od četvrtine ispitanih učenica – 22.1% (Džepina i Prebeg, 1991). Kann i sur. (1998; citirano u Kotchick, Shaffer, Miller i Forehand, 2001) su proveli veliko istraživanje o rizičnom ponašanju mladih te su dobili podatke koji ukazuju na to da gotovo polovica srednjoškolaca ulazi u spolne odnose prije mature. Procjene su više za muške adolescente, pripadnike manjina i one nižeg

socioekonomskog statusa. Do kraja adolescencije više od 80 posto mladića i 70 posto djevojaka bit će spolno aktivno.

Koji su to razlozi zbog kojih adolescenti ulaze u spolne odnose sve ranije? Seksualna aktivnost, koja može varirati od povremenog ljubljenja do genitalnog kontakta može zadovoljiti cijeli niz potreba, a samo jedna od njih je fizički užitak. Adolescenti postaju spolno aktivni zbog velikog broja različitih razloga – da bi postigli bliskost, stekli nova iskustva, dokazali svoju zrelost, držali korak s vršnjacima ili da bi istražili tajne ljubavi. Neki teoretičari ističu promjene u socijalnom kontekstu kao glavni razlog zbog kojeg adolescenti ulaze u spolne odnose sve ranije (McKinney i Sprecher, 1989). Oni navode da adolescenti danas mnogo ranije i iz mnogo više izvora uče o spolnosti nego što je to bilo u prošlosti. Dio svakodnevnog života prosječnog adolescenta danas postali su seksualno eksplicitni časopisi, glazbeni spotovi i oglasi kojima su u prvom planu seksualne situacije, filmovi koji zorno prikazuju scene seksa te posljednjih godina ubrzani razvoj tehnologije koja je Internet dovela u gotovo svaki dom i na taj način omogućila laku dostupnost mnogim porno stranicama. Prije 40 ili 50 godina takvi sadržaji nisu bili lako dostupni. Promjenama u socijalnom kontekstu današnjih adolescenata pridonio je i ženski pokret te inzistiranje na promjeni *dvostrukih standarda* u spolnosti po kojima je ulazak u predbračne spolne odnose prihvatljiv za muškarce, ali ne i žene. Svi ti faktori zajedno pridonijeli su stvaranju socijalnog konteksta u kojem danas odrastaju adolescenti i u kojem su oni izloženi puno širim i detaljnijim informacijama o seksu od onih koje bi dobili od svojih vršnjaka ili roditelja (Dacey i Kenny, 1994). Ipak, kad se adolescente pita da objasne razloge zbog kojih se odlučuju na ulazak u spolne odnose njihov odgovor nije «socijalni kontekst». Umjesto toga oni govore o vezama, ljubavi, znatiželji.

Najčešći razlozi za prvi spolni odnos, kako navode mladi, su za djevojke – želja za izražavanjem ljubavi ili pažnje, pritisak od strane partnera, znatiželja, a za mladiće – uvjerenje da to oboje žele, znatiželja, želja za izražavanjem ljubavi ili pažnje. Razlike po spolu u navedenim razlozima ipak postoje. Dok je za mladiće na prvom mjestu uvjerenje da su oba partnera željela spolni odnos, za djevojke je taj razlog tek na četvrtom mjestu. Isto tako, dok mnoge djevojke navode da je razlog za prvi seks, odmah iza ljubavi, za njih bio pritisak od strane partnera, broj mladića koji su naveli taj razlog

je zanemariv (Koch, 1988, citirano u Dacey i Kenny, 1994). Ovo nisu jedine spolne razlike kad govorimo o adolescentima i njihovim seksualnim iskustvima.

De Gaston i Weed (1996) su proveli istraživanje u kojem su sagledali neke aspekte adolescentske spolnosti s obzirom na razlike u spolu. Konstruiran je poseban upitnik u kojem su se čestice temeljile na pretpostavljenim razlikama između mladića i djevojaka. Ispitali su preko 1800 srednjoškolaca o njihovoj spolnoj aktivnosti. Rezultati su, između ostalog, pokazali da je veći broj djevojaka koje nikad nisu imale spolni odnos, ali da među onim adolescentima koji su imali spolne odnose ne postoji velika razlika u spolu što se tiče čestine i vremena kad su zadnji put imali spolni odnos. Na česticama koje su mjerile seksualne vrijednosti dobiveno je da kod djevojaka postoji veća predanost apstinenciji i manje odobravajući stavovi prema seksu te da one u većoj mjeri vjeruju da se seksualne potrebe i nagoni mogu kontrolirati. Djevojke su, također, vidjele seksualnu aktivnost kao više štetnu za buduće ciljeve i postignuće. Adolescentice vide svoje roditelje kao roditelje koji ne odobravaju njihov ulazak u spolne odnose, ali vjerojatnije je da će razgovarati s njima o izlascima, hodanju i samom seksu. One, nadalje, izvještavaju o većem broju roditeljskih pravila i češće vjeruju da su bile nepoštene, te da su ih prekršile. Djevojke percipiraju manji pritisak od strane vršnjaka za ulazak u spolne odnose, odnosno, percipiraju dobivanje veće podrške od vršnjaka za suzdržavanje od seksa tj. za čekanje sa seksom do braka. Nadalje, više mladića predviđa da će doći do pritiska od strane partnera za upuštanje u spolne odnose i više njih vjeruje da će imati spolne odnose prije braka. Značajno više mladića ima iskustva u aktivnostima koje prethode samom seksu tj. penetraciji (*petting*). Ne postoji razlika u važnosti koju adolescenti pridaju roditeljstvu, ali više djevojaka vidi adolescentsku trudnoću kao problem.

Istraživanja (Miller i Moore, 1990, Sonnenstein i sur., 1991; citirano u Papalia, Olds i Feldman, 1998) su također pokazala da različiti faktori – uključujući vrijeme ulaska u pubertet, osobine ličnosti, uzimanje droga, obrazovanje, obiteljska struktura, socioekonomski status, dob, spol te etnička pripadnost – utječu na vjerojatnost ulaska u spolne odnose. Općenito, djevojke su više pod utjecajem nekih psiholoških faktora kao što su samopouzdanje, religioznost i želja za karijerom, dok na mladiće više utječu faktori koji su vezani uz obitelj i društvo, kao što je prisutnost oca u obitelji, obrazovni status oca te da li živi u urbanoj sredini ili na selu. Adolescenti koji žive na selu

vjerojatnije će ranije stupiti u spolne odnose. Za adolescente nižeg samopouzdanja i one nesamostalnije također je vjerojatniji raniji ulazak u spolne odnose (Day, 1992; citirano u Papalia, Olds i Feldman, 1998). Mnoga istraživanja su pokazala da obiteljska struktura i stanje unutar obitelji utječe na spolnu aktivnost adolescenata. Forste i Heaton (1988; citirano u Dacey i Kenny, 1994) u svojem su pregledu istraživanja vezanih za ulazak adolescenta u spolne odnose zaključili da je, prije svega, manje vjerojatno da će se mladi iz stabilnih obitelji upustiti u predbračne spolne odnose. Također navode da su faktori koji povećavaju vjerojatnost da će adolescenti imati predbračne spolne odnose – dolazak iz razrušene obitelji, život u siromaštvu, ne postojanje nikakvih religijskih uvjerenja i život u obitelji u kojoj se rasprave o seksu u svrhu educiranja nikad nisu vodile.

Adolescenti vide svoje seksualno ponašanje kao stvar osobnog izbora, no to je ponašanje pod utjecajem roditelja, vršnjaka, medija, očekivanja i raznih stereotipa. Iako fizički potpuno razvijeni, što im otvara mogućnost da budu seksualno privlačni pa prema tome i spolno aktivni, oni nisu emocionalnu zreli što bi im omogućilo donošenje odluka s čijim bi se posljedicama mogli odgovorno nositi.

2.4. RIZIČNO SPOLNO PONAŠANJE

Rani ulazak u spolne odnose obično se naziva problemnim ponašanjem i ulazi u kategoriju rizičnih ponašanja kao npr. i konzumiranje raznih droga ili alkohola. Nazivamo ih problemnim (rizičnim) ponašanjima najprije zbog njihovog potencijalnog ugrožavajućeg utjecaja na zdravlje adolescenata, ali i zbog njihovih negativnih posljedica na društvo u cjelini.

Adolescenti su izloženi visokom riziku od većeg broja negativnih zdravstvenih posljedica koje se vežu uz ranu i nezaštićenu spolnu aktivnost, uključujući infekciju HIV virusom, drugim spolno prenosivim bolestima i neželjenom trudnoćom. Društvo plaća visoku cijenu takvog ponašanja adolescenata kroz vladine mjere socijalne pomoći i zdravstvenog osiguranja. Nadalje, roditelji «teenageri» vjerojatnije će odustati od školovanja što ostavlja ozbiljne dugoročne posljedice u područjima obrazovanja i ekonomije. Velik postotak adolescentskih trudnoća završava abortusom, a kao rezultat

toga javljaju se mnogi medicinski i psihološki problemi kod nedovoljno zrelih adolescenata. Također, veća je vjerojatnost da će spolno aktivni adolescenti biti uključeni u delikventna ponašanja (White i DeBlassie, 1992). Kao rezultat svega toga mnogi znanstvenici pokušavaju identificirati one faktore koji utječu na rizično spolno ponašanje adolescenata kako bi se mogli razviti smisleni i učinkoviti programi intervencije i prevencije. U daljnjem će tekstu biti definirani neki osnovni pojmovi kao što su rizik, seksualni rizik, rizično ponašanje.

Rizik, prema epidemiološkoj definiciji, odgovara diferencijalnom morbiditetu ili mortalitetu izazvanom određenim ponašanjem, tj. izloženošću specifičnim okolinskim utjecajima (Kendall, 1995; citirano u Štulhofer, 1999).

Furby i Beyth-Marom (1992) navode definiciju po kojoj se rizik odnosi na mogućnost gubitka, s tim da je ta mogućnost veća od 0%, ali manja od 100%. Prema tome *rizično ponašanje* možemo definirati kao djelovanje (ili nedjelovanje) koje za sobom donosi određenu mogućnost gubitka. Važno je napomenuti da rizično ponašanje može, ali i ne mora biti namjerno, odnosno osoba koja riskira može, ali i ne mora biti svjesna da određeno ponašanje za sobom povlači ne-nultu vjerojatnost gubitka. *Percepcija rizika* odnosi se pak na procjenu pojedinca o vjerojatnosti gubitka povezanu sa određenim djelovanjem (ili nedjelovanjem).

Werner and Smith (1990; citirano u Blinn-Pike, 1999) definiraju *rizične faktore* kao individualne ili okolinske opasnosti koje povećavaju ranjivost pojedinca za negativne razvojne ishode. Prisutnost rizičnih faktora ne povlači za sobom nužno i negativne posljedice, već jednostavno povećava vjerojatnost da će se problemno ponašanje pojaviti. Efekti rizičnih faktora su kumulativni, odnosno, s povećanjem broja rizičnih faktora povećava se i vjerojatnost pojave problemnih ponašanja. Ovaj pristup pretpostavlja da vjerojatno postoji mnogo različitih načina za razvijanje određenog ponašanja i da nastojanja da se nađe jedan osnovni uzrok neće dati rezultata jer većina problemnih ponašanja ima višestruke uzroke. Mnogi bihevioralni znanstvenici koristili su pristup rizičnih faktora u proučavanju različitih socijalnih problema kao što su konzumiranje droga, psihopatologija, nisko intelektualno postignuće (Small i Luster, 1994).

Seksualni rizik Štulhofer, Jureša i Mamula (2000) definiraju kao vjerojatnost negativnog ishoda određenog seksualnog kontakta, a može se podijeliti u tri skupine:

- (1) *Rizik neželjene trudnoće*
- (2) *Rizik zaraze spolno prenosivim bolestima*
- (3) *Rizik seksualne viktimizacije*

Dakle, rizično seksualno ponašanje označava svaku seksualnu praksu koja uključuje određenu vjerojatnost jednog od gore navedenih ishoda ili više njih istodobno.

Štulhofer (1999) navodi da je izloženost seksualnom riziku diferencijalna, pri čemu se osobito ističu dobne razlike. Prema općoj dinamici ljudske spolnosti seksualna aktivnost opada u funkciji vremena pa su adolescenti izloženiji seksualnom riziku. No, povećana izloženost riziku kod adolescenata posljedica je i specifičnih osobina adolescentske spolnosti (Štulhofer, 1999; Štulhofer, Jureša i Mamula, 2000), a navode se:

(a) *Potreba za seksualnim eksperimentiranjem* – adolescenti nastoje isprobati različite seksualne prakse te na taj način otkrivaju vlastite preferencije i oblikuju svoje seksualno «ja»

(b) *Ograničenost znanja* – informiranost adolescenata o spolnosti i pripadajućim rizicima je nepotpuna.

(c) *Iluzija neranjivosti* – adolescenti su skloni vjerovati u vlastitu neranjivost i zbog toga oni podcjenjuju rizike ili ih posve ignoriraju.

(d) *Komunikacijska nekompetencija* – za adolescentsko razdoblje karakterističan je nedostatak komunikacijskih vještina koje su nužne za dogovor i provođenje intimnih odluka.

(e) *Vršnjački konformizam* – utjecaj i pritisak vršnjačke skupine najveći je upravo u adolescenciji.

(f) *Hedonizam* – označava prevlast kratkoročnih užitaka nad dugoročnim koristima pa je često za adolescente težišna točka njihovih životnih stilova i identiteta.

(g) *Koncepcija romantične ljubavi* – adolescenti su skloni vjerovanju u «pravu ljubav» koja za sobom povlači spontanost i apsolutno povjerenje pa kontracepcijska sredstva nisu potrebna.

2.5. TEORIJA SOCIJALNE RAZMJENE I TEORIJA DONOŠENJA ODLUKA

Mnogi su znanstvenici priznali važnost razumijevanja značenja koje rizično ponašanje ima za adolescente te istakli vrijednosti istraživanja koja bi se bavila procjenom adolescentskih uvjerenja zašto se ponašaju ili ne ponašaju na načine koji bi mogli ugroziti njihovo zdravlje.

Small, Silverberg i Kerns (1993) navode kako se većina dosadašnjih istraživanja koja su pokušala objasniti zašto adolescenti ulaze u spolne odnose uglavnom bavila individualnim faktorima kao što su osobine ličnosti i fizičko sazrijevanje, socijalnim faktorima kao što je odnos s vršnjacima i obiteljskim faktorima kao što je odnos s roditeljima. No, većina je istraživanja u ovom području zanemarila adolescente kao donositelje odluke. Oni, nadalje, smatraju da teorija socijalne razmjene pruža odgovarajući okvir za proučavanje i razumijevanje načina na koji adolescenti donose odluke o tome hoće li ili neće stupiti u predbračne spolne odnose.

Princip socijalne razmjene možemo naći u nekoliko različitih disciplina kao što je socijalna psihologija, sociologija, antropologija i ekonomija. Teorija socijalne razmjene jedna je od socijalnih teorija koje su primijenjene u proučavanju ljudske spolnosti i to zbog toga što se najčešće odnose na razmjenu između dva člana dijade (Sprecher, 1998).

Nekoliko je pojmova zajedničko većini teorija socijalne razmjene. Nagrade (koristi) i troškovi (štete) dva su ključna aspekta uključena u okvir socijalne razmjene. Nagrade se definiraju kao sredstva razmjene koja su ugodna i izazivaju zadovoljstvo, a troškovi kao sredstva razmjene koja rezultiraju gubitkom ili kaznom (Thibaut i Kelley, 1959). Dakle, osnovni princip ovog teorijskog pristupa je da pojedinci nastoje birati takve situacije u kojima mogu maksimalizirati svoje nagrade (koristi) i minimalizirati svoje troškove (štetu). To nadalje pretpostavlja da ljudi mogu i stvarno donose racionalne odluke kako bi povećali sve mogućnosti koje su za njih isplative. Iako se nagrade, štete i reciprocitet koji se definiraju u općoj teoriji socijalne razmjene odnose na bilo koji tip razmjene, ovi se konstrukti također mogu redefinirati kako bi se što specifičnije odnosili na seksualne razmjene. Seksualne nagrade i troškovi u mnogim se intimnim vezama razmjenjuju za neka druga sredstva, kao što su ljubav, intimnost,

novac, usluge. Neki od specifičnih modela socijalne razmjene sa posebnom važnošću za područje spolnosti su, na primjer, teorija pravednosti, teorija međusobne ovisnosti, model seksualnog zadovoljstva (Sprecher, 1998).

Trenutni psihologijski modeli donošenja odluka kod adolescenata podržavaju osnovne pretpostavke teorije socijalne razmjene. Furby i Beyth-Marom (1992) ističu da je, u cilju razumijevanja načina na koji adolescenti donose odluke o tome da li stupiti u neko rizično ponašanje, važno shvatiti ne samo pozitivne posljedice koje oni percipiraju za ulazak u određeno ponašanje već i percipirane potencijalne troškove tj. štete. Na primjer, dok bi želja da se uklopi u društvo vršnjaka mogao biti razlog zbog kojeg bi adolescent odlučio konzumirati alkohol, mogućnost da bi to imalo utjecaj na sportski ili školski uspjeh mogla bi se vidjeti kao nedostatak, odnosno, trošak.

Teoretičari modela donošenja odluka definiraju donošenje odluka kao proces biranja između konkurentnih pravaca akcije (Raiffa, 1968; citirano u Furby i Beyth-Marom, 1992). Pet je koraka u tom procesu koje bi ljudi trebali slijediti ukoliko žele najbolju mogućnost maksimaliziranja svojeg općeg dobra, a s obzirom na svoja vjerovanja i vrijednosti (Furby i Beyth-Marom, 1992):

- (1) *Ustanoviti sve moguće ishode*
- (2) *Ustanoviti moguće posljedice koje bi mogle slijediti iz svakog od tih ishoda*
- (3) *Ocijeniti poželjnost svakog od tih ishoda*
- (4) *Procijeniti vjerojatnost pojavljivanja ovih posljedica*
- (5) *Spojiti sve gore navedeno vodeći se za određenim «pravilom odluke» kako bi se odabrao najbolji ishod*

Primjenu teorije donošenja odluka na analizu rizičnog ponašanja kod adolescenata možemo prikazati kroz jedan primjer. Nezaštićeni spolni odnos jedno je od ponašanja zbog kojeg su adolescenti najčešće kritizirani zbog toga jer može biti rizičan te može ostaviti dugoročne negativne posljedice za njihovo zdravlje. Zamislimo adolescenticu koja ima dečka svojih godina, a koji joj predlaže da ne koriste kondom prilikom spolnog odnosa. U tom slučaju, ona je suočena s odlukom hoće li se ili neće upustiti u nezaštićeni spolni odnos. Ako tu odluku pogledamo iz perspektive teorije donošenja odluka, a u terminima pet koraka navedenih gore, to će izgledati ovako:

(1) Ustanoviti sve moguće ishode – odluka s kojom se suočava ova adolescentica jest: da li stupiti u nezaštićeni spolni odnos ili ne.

(2) Ustanoviti moguće posljedice koje bi mogle slijediti iz svakog od tih ishoda – točna lista mogućih posljedica ovisi o pojedincu koji se suočava s odlukom, no neke od mogućih posljedica stupanja u spolni odnos su da će se ona osjećati voljenom jer je učinila ono što je dečko tražio od nje, da će razočarati svoje roditelje, da postoji mogućnost da zatrudni ili dobije neku spolno prenosivu bolest, dok su neke od mogućih posljedica nestupanja u spolni odnos ponos jer nije popustila nagovaranju svog dečka, mogućnost da će je dečko ostaviti, te da će joj se prijatelji rugati jer svi oni to rade.

(3) Ocijeniti poželjnost svakog od tih ishoda – svaka moguća posljedica može biti više ili manje poželjna za različite pojedince, tako na primjer imati dečka nekoj će adolescentici biti više važno nego nekoj drugoj.

(4) Procijeniti vjerojatnost pojavljivanja ovih posljedica – kao što se osobe razlikuju u ocjeni poželjnosti svake od posljedica, mogu se razlikovati i u procjeni vjerojatnosti da će se određena posljedica pojaviti, na primjer netko će smatrati da nema šanse da se zarazi nekom spolnom bolešću prilikom nezaštićenog spolnog odnosa, dok će netko drugi smatrati da ipak postoji manja ili veća vjerojatnost da će se zaraziti.

(5) Spojiti sve gore navedeno vodeći se za određenim «pravilom odluke» kako bi se odabrao najbolji ishod – postoje različita pravila po kojima se može odabrati najpovoljniji mogući ishod, a koja se opet razlikuju od osobe do osobe.

Nakon prikazanog modela donošenja odluka, možemo vidjeti da je gotovo svako ponašanje na neki način rizično, zato što je rizično ponašanje jednostavno akcija (ili ne akcija) koja sa sobom donosi neku mogućnost gubitka. Ako to primijenimo na prije naveden primjer, to znači da upuštanje u nezaštićene spolne odnose za nekog adolescenta ili adolescenticu može biti rizično jer sa sobom donosi mogućnost neželjene trudnoće ili zaraze spolno prenosivom bolešću, ali i ne upuštanje u nezaštićeni spolni odnos također je rizično jer donosi mogućnost odbacivanja od strane dečka i vršnjaka.

Slijedeći ovaj model ne čini se razumnim tvrditi da se adolescenti posebno rizično ponašaju kad većina toga što pojedinac čini nosi sa sobom određenu mogućnost gubitka, to jest, često je teško pronaći ishod koji sa sobom ne nosi nikakav gubitak. No, izbori koje čine adolescenti mogu se razlikovati od onih za koje odrasli misle da bi ih oni

učinili da su na njihovom mjestu i na neki način to potiče odrasle da misle kako se adolescenti ponašaju na neuobičajeno rizičan način. U cilju objašnjenja rizičnog ponašanja kod adolescenata postoji potreba za razumijevanjem raspona posljedica koje adolescenti najčešće percipiraju i od kojih su sastavljene njihove odluke. Nekoliko je mogućih razloga zbog kojih se adolescentsko donošenje odluka razlikuje od onog kod odraslih. Na primjer, adolescenti i odrasli mogu uzeti različite ishode u razmatranje ili se mogu razlikovati u procjeni mogućih posljedica svakog od ishoda koji razmatraju. Nadalje, adolescenti možda drugačije procjenjuju vjerojatnost pojavljivanja određenih posljedica, drugačije vrednuju moguće posljedice pojedinih ishoda ili jednostavno koriste drugačija «pravila odluke» nego odrasli. Istraživanja iz različitih područja rizičnog ponašanja potvrđuju takve pretpostavke (Furby i Beyth-Marom, 1992).

2.6. SKALA ADOLESCENTSKIH PERCIPIRANIH PREDNOSTI I NEDOSTATAKA ZA ULAZAK SPOLNI ODNOS

Small, Silverberg i Kerns su početkom 90-ih godina konstruirali *Skalu adolescentskih percipiranih prednosti i nedostataka za ulazak u spolni odnos* (The Adolescent Perceived Costs and Benefits Scale for Sexual Intercourse), a u cilju mjerenja prednosti i nedostataka koje adolescenti percipiraju za ulazak u predbračne spolne odnose. Ova mjera gleda na adolescente kao na donositelje odluka i zasnovana je na pretpostavci da ako želimo razumjeti zašto adolescenti postaju spolno aktivni, važno je razumjeti pozitivne i negativne posljedice koje adolescenti vezuju s određenim ponašanjem.

Skala adolescentskih percipiranih prednosti i nedostataka za spolni odnos sastoji se od dvije nezavisne subskale od kojih svaka sadrži po 10 čestica. Na svaku se česticu odgovara koristeći Likertovu ljestvicu od 4 stupnja, na kojoj su odgovori rangirani od u "potpunosti se slažem" (3) do "uopće se ne slažem" (0). Ispitanici na skali procjenjuju koliko se oni osobno slažu ili ne slažu s određenom tvrdnjom. Ukupan rezultat za svaku subskalu dobiva se zbrajanjem individualnih odgovora na sve čestice.

Skala je razvijena tijekom višegodišnjeg perioda, a njezin je nastanak uključivao opsežne intervju sa velikim brojem adolescenata, te je prošla kroz velik broj promjena kao rezultat pilot-istraživanja.

Subskala percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose konstruirana je u svrhu procjene uvjerenja adolescenata o percipiranim prednostima stupanja u spolne odnose. Autori navode da su čestice iz skale percipiranih prednosti u velikoj mjeri paralelne nagađanjima Jessora o tome čemu bi problematično ponašanje moglo služiti adolescentima, uključujući način na koji postižu neovisnost od svojih roditelja, način na koji izražavaju svoje neslaganje s autoritetom odraslih i normama konvencionalnog društva, prihvaćanje od strane svojih vršnjaka, priliku da eksperimentiraju s novim iskustvima.

Subskala percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose je napravljena da procijeni adolescentska uvjerenja koja se tiču percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose. Autori navode da se čestice na skali odnose na razloge zbog kojih adolescenti možda ne odabiru ulazak u spolne odnose, kao što je zabrinutost oko mogućih sankcija od strane roditelja, neslaganje vršnjaka, zabrinutost da bi mogli ugroziti planove za budućnost ili nedostatak zrelosti.

3. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je ispitati metrijske karakteristike *Skale adolescentskih percipiranih prednosti i nedostataka za ulazak u spolni odnos* (Small, Silverberg i Kerns, 1993). Obje su subskale konstruirane kako bi se procijenila adolescentska uvjerenja koja se odnose na percipirane prednosti i nedostatke ulaska u spolne odnose. Na uzorku od 2400 američkih adolescenata ova je skala pokazala relativno dobre metrijske karakteristike. S obzirom na taj podatak i činjenicu da u Hrvatskoj ne postoji sličan upitnik, a ni podaci o razlozima stupanja u rizično spolno ponašanje adolescenata, napravljen je prijevod spomenutih skala na hrvatski jezik te smo za osnovni cilj istraživanja odredili ispitati njihovu praktičnu primjenjivost provjerom metrijskih karakteristika skale na hrvatskim adolescentima.

Također nas je zanimalo postoji li razlika u percipiranim prednostima i nedostacima ulaska u spolne odnose prema spolu, obrazovnom usmjerenju te s obzirom na to jesu li ispitanici spolno aktivni ili ne.

PROBLEMI:

1. Ispitati osnovne deskriptivne statističke karakteristike Subskale percipiranih prednosti i Subskale percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose.

2. Ispitati osnovne metrijske karakteristike Subskale percipiranih prednosti i Subskale percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose, odnosno ispitati njihovu pouzdanost, valjanost i faktorsku strukturu.

3. Ispitati postoji li razlika između muških i ženskih adolescenata, između onih koji su spolno aktivni i onih koji nisu te između adolescenata koji pohađaju gimnazije od onih koji pohađaju strukovne škole u rezultatima koje postižu na subskali percipiranih prednosti, odnosno, na subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose.

4. METODA

4.1. ISPITANICI

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 420 ispitanika, 216 (51.4%) učenica i 204 (48.6%) učenika. Ispitanici su bili učenici 3. razreda zagrebačkih srednjih škola, od čega je 211 (50.2%) bilo učenika gimnazija (I. i V. Gimnazija) – 106 ženskih i 105 muških, te 209 (49.8%) učenika strukovnih škola (Škola za cestovni promet, Trgovačka škola i Škola za obrtničke usluge) – 110 ženskih i 99 muških.

Tablica 1. Broj sudionika istraživanja s obzirom na spol i obrazovno usmjerenje

	Ž	M	UKUPNO
GIMNAZIJE	106	105	211
STRUKOVNE ŠKOLE	110	99	209
UKUPNO	216	204	420

Ostali podaci o uzorku prikupljeni sociodemografskim upitnikom mogu se vidjeti u tablici 12. u prilogu.

4.2. INSTRUMENTI

U ovom je istraživanju korišten hrvatski prijevod Subskale percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose i Subskale percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose, autora S.A. Smalla, S.B. Silverberga, i D. Kerns (1992). Napravljena su dva zasebna prijevoda obje subskale na hrvatski jezik, a usuglašavanje prijevoda od strane trećeg prevoditelja rezultiralo je konačnom verzijom subskala (u prilogu).

Subskala percipiranih prednosti ulaska u spolni odnos

Subskala percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose sastoji se od 10 čestica, a konstruirana je u svrhu procjene uvjerenja adolescenata o percipiranim prednostima stupanja u spolne odnose. Na svaku se česticu odgovara koristeći skalu od 4 stupnja Likertovog tipa, u rasponu od "u potpunosti se slažem" (3) do "uopće se ne slažem" (0). Ispitanici na skali procjenjuju koliko se oni osobno slažu ili ne slažu s određenom tvrdnjom. Ukupan rezultat za subskalu dobiva se zbrajanjem individualnih odgovora na čestice tako da raspon rezultata može biti od 0 do 30 s tim da veći rezultat znači i veću percipiranu prednosti ulaska u spolni odnos.

Subskala percipiranih nedostataka ulaska u spolni odnos

Format subskale percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose paralelan je sa subskalom percipiranih prednosti, a subskala je napravljena da procijeni adolescentska uvjerenja koja se tiču percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose. Na svaku se česticu odgovara koristeći skalu od 4 stupnja Likertovog tipa, u rasponu od "u potpunosti se slažem" (3) do "uopće se ne slažem" (0). Ispitanici na skali procjenjuju koliko se oni osobno slažu ili ne slažu s određenom tvrdnjom. Ukupan rezultat za subskalu dobiva se zbrajanjem individualnih odgovora na čestice tako da raspon rezultata može biti od 0 do 30 s tim da veći rezultat znači i veće percipirane nedostatke ulaska u spolni odnos.

4.3. POSTUPAK

Podaci su prikupljeni na populaciji adolescenata pet zagrebačkih srednjih škola. Ispitivanje je provedeno grupno i bilo je anonimno. Ispitanicima je objašnjeno da je istraživanje dio diplomskog rada studentice psihologije te su zamoljeni da najprije ispune sociodemografski upitnik u kojem su se od njih tražili neki osnovni podaci o njima i njihovim obiteljima, a zatim i kratak upitnik koji se odnosi na razloge zbog kojih adolescenti ulaze, odnosno, ne ulaze u spolne odnose.

Svim ispitanicima pročitana je ista uputa:

"Pred vama se nalazi upitnik koji se sastoji od nekoliko dijelova. U prvom dijelu od vas se traže neki osnovni sociodemografski podaci o vama, s tim da se nigdje ne traži vaše ime. Drugi dio upitnika sastoji se od dvije zasebne subskale od kojih jedna sadrži razloge zbog kojih adolescenti stupaju u spolne odnose, a druga razloge zbog kojih adolescenti ne stupaju u spolne odnose. Vaš je zadatak da uz svaku pojedinu česticu na brojčanoj skali označite koliko se vi osobno slažete ili ne slažete sa navedenom tvrdnjom. Značenje brojeva navedeno je prije svake skale."

5. REZULTATI I RASPRAVA

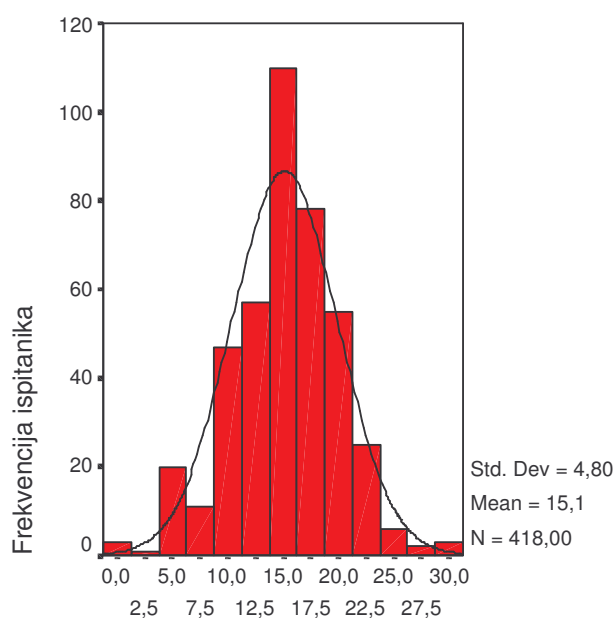
5.1. OSNOVNA STATISTIČKA ANALIZA

Da bi provjerali koliko su dvije korištene subskale slične, odnosno, možemo li ih koristiti kao jednu jedinstvenu skalu, izračunali smo njihovu međusobnu korelaciju i ona iznosi 0.157. Kako je korelacija mala možemo zaključiti da se dvije subskale dovoljno razlikuju da ih koristimo zasebno.

Za čitav uzorak te posebno za uzorak muških i ženskih ispitanika na svakoj subskali izračunate su osnovne deskriptivne statističke vrijednosti.

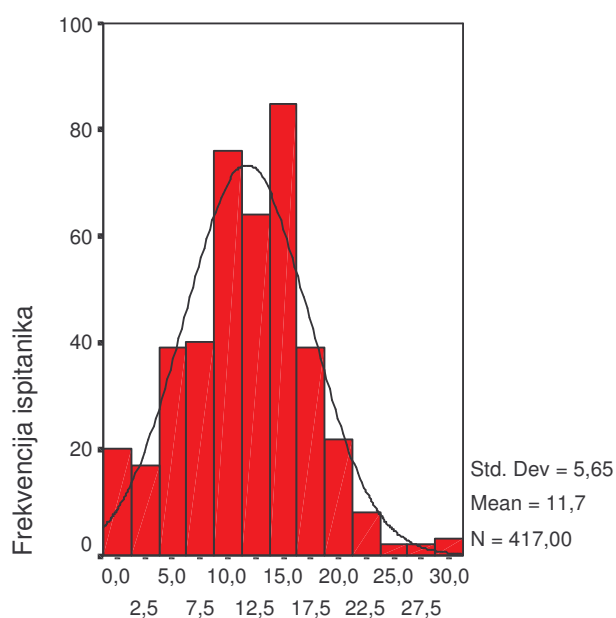
Aritmetička sredina *subskale percipiranih prednosti ulaska u spolni odnos* iznosi 15.14, a standardna devijacija 4.81 (tablica 2.) pa možemo zaključiti da se u prosjeku ispitanici niti slažu niti ne slažu s navedenim tvrdnjama. Aritmetička sredina za *subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolni odnos* iznosi 11.72, a standardna devijacija 5.65 (tablica 3.), što nam zapravo pokazuje da ispitanici općenito ne vjeruju da postoje nedostaci, odnosno rizici ulaska u spolne odnose.

Kako bi testirali normalitet distribucija spomenutih rezultata napravili smo Kolmogorov-Smirnovljev test koji je pokazao da distribucije rezultata na *subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* ($z = 1.509$, $p = 0.021$) i *subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne* ($z = 1.263$, $p = 0.082$) ne odstupaju značajno od normalne distribucije uz razinu rizika od 1% (slike 1. i 2.).

Rezultat na subskali percipiranih prednosti

Slika 1. Grafički prikaz distribucije rezultata na subskali percipiranih prednosti dobivenih na uzorku od 418 ispitanika, s naznačenom krivuljom normalne distribucije

Rezultat na subskali percipiranih nedostataka

Slika 2. Grafički prikaz distribucije rezultata na subskali percipiranih nedostataka dobivenih na uzorku od 417 ispitanika, s naznačenom krivuljom normalne distribucije

Tablica 2. Aritmetičke sredine i standardne devijacije za subskalu percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose, za ukupni rezultat te za djevojke i mladiće posebno

	spol	N	M	SD
SUBSKALA PERCIPIRANIH PREDNOSTI	djevojke	216	14.49	4.72
	mladići	202	15.84	4.81
	ukupno	418	15.14	4.81

Tablica 3. Aritmetičke sredine i standardne devijacije za subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose, za ukupni rezultat te za djevojke i mladiće posebno

	spol	N	M	SD
SUBSKALA PERCIPIRANIH NEDOSTATAKA	djevojke	216	13.43	4.67
	mladići	201	9.89	6.04
	ukupno	417	11.72	5.65

Analiza aritmetičkih sredina čestica *subskale percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* pokazala je da se aritmetičke sredine kreću u rasponu od 0.46 do 2.19 (tablica 4.) s time da samo dvije tvrdnje imaju aritmetičku sredinu veću od 2 što znači da se jedino s tim tvrdnjama ispitanici slažu. To je tvrdnja 8 čija aritmetička sredina iznosi 2.19 ("Adolescenti imaju spolne odnose jer žele vidjeti kako je to") i tvrdnja 5 čija je aritmetička sredina 2.11 ("Adolescenti imaju spolne odnose zato jer se zbog toga dobro osjećaju"). Isto tako, samo dvije tvrdnje sa cijele subskale percipiranih prednosti imaju aritmetičku sredinu manju od 1 što znači da se s tim tvrdnjama ispitanici uopće ne slažu. To su tvrdnje 3 ("Adolescenti imaju spolne odnose zato što žele zatrudnjeti ili postati roditelj.") i 1 ("Adolescenti imaju spolne odnose zato što im to pomaže da zaborave na svoje probleme") čije aritmetičke sredine iznose 0.46 odnosno 0.95. Aritmetičke sredine preostalih šest čestica kreću se u rasponu od 1.38 do 1.81 iz čega možemo zaključiti da se ispitanici općenito ne slažu sa tim tvrdnjama. Ti su podaci razumljivi i mogu se objasniti istraživanjima po kojima adolescenti ulaze u spolne odnose ne primarno kako bi zadovoljili svoje spolne nagone već i zbog mnogih drugih, socijalno složenih razloga (Dacey i Kenny, 1994). Među tim alternativnim motivima za ulazak u spolne odnose nalaze se npr. znatiželja, porast samopouzdanja ili način da se zadrži dečko tj. djevojka.

Aritmetičke sredine svih čestica na *subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* kreću se u rasponu od 0.57 do 1.72 (tablica 5.). Sve čestice na skali imaju aritmetičku sredinu manju od 2, a s obzirom na aritmetičku sredinu cijele skale može se zaključiti da se ispitanici uglavnom ne slažu ni sa jednom navedenom tvrdnjom na subskali percipiranih nedostataka. Aritmetička sredina čestice 5 ("Adolescenti nemaju spolne odnose zato što to ne odobravaju njihovi prijatelji") iznosi 0.57, što znači da se jedino s tom tvrdnjom ispitanici uopće ne slažu, što je i očekivano jer je malo vjerojatno da vršnjaci ne odobravaju ulazak u spolne odnose. Dobiveni rezultati su očekivani jer adolescencija predstavlja pobunu protiv ustaljenih društvenih normi i roditeljskih pravila. Adolescenti traže svoje seksualno "ja" i eksperimentiraju te ih ne brine što o tome misli društvo ili njihovi roditelji. Isto tako, adolescenti očito ne smatraju mogućnost neželjene trudnoće i zaraze spolno prenosivim bolestima razlozima zbog kojih se ne ulazi u spolne odnose.

Tablica 4. Aritmetičke sredine i standardne devijacije za svaku česticu na subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose

ČESTICA	M	SD
1	0.95	0.825
2	1.67	0.886
3	0.46	0.811
4	1.52	0.890
5	2.11	0.863
6	1.81	0.843
7	1.38	0.930
8	2.19	0.809
9	1.56	0.836
10	1.49	0.982

Tablica 5. Aritmetičke sredine i standardne devijacije za svaku česticu na subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose

ČESTICA	M	SD
1	0.87	0.861
2	1.25	0.926
3	0.84	0.892
4	1.29	0.964
5	0.57	0.768
6	1.72	0.932
7	1.34	0.937
8	1.28	0.965
9	0.93	0.857
10	1.65	0.945

Zbog kvalitativnog uvida u podatke i strukturu odgovora izračunali smo frekvencije i postotke odgovora na pojedina pitanja za svaku subskalu što se može vidjeti u tablicama 13. i 14. u prilogu.

Samom inspekcijom tih odgovora možemo primijetiti da na *subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* postoji nekoliko tvrdnji s kojima se većina ispitanika nije složila. Čak 90.2% ispitanika ne slaže se s tvrdnjom da adolescenti imaju spolne odnose jer žele postati roditelji (68.1% uopće se ne slaže s tom tvrdnjom, a 22.1% se ne slaže s tom tvrdnjom). Takav podatak u potpunosti je razumljiv i očekivan jer malo je vjerojatno da postoje adolescenti koji žele postati roditelji pa se zbog tog razloga upuštaju u spolne odnose. S tvrdnjom da adolescenti imaju spolne odnose zato jer im to pomaže da zaborave na svoje probleme ne slaže se 79.5% ispitanika (30.7% uopće se ne slaže, a 48.8% se ne slaže s tom tvrdnjom) što je prilično veliki postotak. Hajcak i Garwood (1989; citirano u Dacey i Kenny, 1994) u svojem su članku zaključili da je za mnoge adolescente orgazam postao brzo rješenje za čitavu paletu njihovih problema no u ovom istraživanju sami se adolescenti ne slažu s tom konstatacijom. Ipak, ova skala od adolescenata traži procjenu tuđih razloga odnosno tuđeg ponašanja pa postoji vjerojatnost da oni to jednostavno tako ne vide, tj. ne misle da je mogućnost zaboravljanja problema razlog zbog kojeg bi adolescenti imali spolne odnose. Postoji nekoliko čestica s kojima se većina ispitanika složila. Najviše se ispitanika slaže s tvrdnjom da adolescenti imaju spolne odnose jer žele vidjeti kako je to i s tom se tvrdnjom složilo čak 86.7% ispitanika. Taj je podatak prilično očekivan jer se u mnogim istraživanjima koja su ispitivala razloge ulaska u spolne odnose znatiželja navodi kao jedan od najbitnijih (Ajduković, Ajduković i Prišlin, 1991; Dacey i Kenny, 1994). S tvrdnjom da adolescenti imaju spolne odnose zato jer se zbog toga dobro osjećaju složilo se 78.6% ispitanika i s tim podatkom u prvi se plan stavlja hedonistička crta adolescencije kao razdoblja te ekspresivna motivacija u tom periodu, a kojoj je svrha neograničena zabava i dobar osjećaj. 69.5% ispitanika složilo se s tvrdnjom da adolescenti imaju spolne odnose zato jer se zbog toga osjećaju voljenima, a 61.7% ispitanika složilo se s tvrdnjom da adolescenti imaju spolne odnose jer se zbog toga osjećaju odraslima. Visoko slaganje ispitanika s ovim tvrdnjama je također razumljivo jer kroz seksualno ponašanje mladi zadovoljavaju čitav niz različitih potreba, kao što su

potreba za ljubavlju i pripadanjem, potvrđivanjem u skupini vršnjaka, ulaz u svijet odraslih i odmak od razdoblja djetinjstva.

Ako pogledamo frekvencije odgovora dobivene za *subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* možemo primijetiti da se gotovo sa svim česticama više od 50% ispitanika nije složilo. Čestica s kojom se najveći broj ispitanika nije složio je tvrdnja da adolescenti nemaju spolne odnose zato što to ne odobravaju njihovi prijatelji (57.6% ispitanika se uopće ne slaže s tom tvrdnjom, a 30.5% se ne slaže). Utjecaj vršnjaka na stavove i mišljenje adolescenata je velik pa mislim da se ovako veliko neslaganje ne odnosi na odbacivanje mišljenja prijatelja u smislu "nije me briga što oni misle, ja radim po svojem" već da se neslaganje odnosi na drugi dio tvrdnje tj. da vrlo vjerojatno većina vršnjaka odobrava to ponašanje. Dvije tvrdnje odskaku od tendencije ostatka skale odnosno s njima se većina ispitanika slaže. To su tvrdnje da adolescenti nemaju spolne odnose zbog mogućnosti neželjene trudnoće i s tom se tvrdnjom slaže 66% ispitanika te da adolescenti nemaju spolne odnose zato jer bi oni ili njihovi partneri mogli zatrudnjeti, što bi moglo pokvariti njihove buduće planove vezane za fakultet, školu ili karijeru i s tom se tvrdnjom slaže 60.2% ispitanika. Ove dvije tvrdnje po sadržaju su slične i zapravo se odnose na dugoročne negativne posljedice koje sa sobom mogu donijeti spolni odnosi pa je logično da ih adolescenti vide kao razloge zbog kojih se ne ulazi u spolne odnose. Nije, doduše, jasno zašto većina adolescenata mogućnost neželjene trudnoće smatra dovoljnim razlogom za ne ulazak u spolne odnose, a ne misli to isto o mogućnosti zaraze nekom spolno prenosivom bolešću ili AIDS-om (s tvrdnjom da adolescenti nemaju spolne odnose zato što ne žele dobiti neku spolno prenosivu bolest ili bolest poput AIDS-a složilo se samo 41% ispitanika).

5.2. POUZDANOST

Pouzdanost je jedna od osnovnih metrijskih karakteristika testa ili mjernog postupka općenito, a odnosi se na točnost mjerenja bez obzira na to što se mjeri (Petz i sur., 1992).

U ovom je radu pouzdanost određena metodom unutarnje konzistencije i izražena je Cronbachovim alpha koeficijentom. Ova vrsta pouzdanosti dobiva se jednokratnom primjenom upitnika ili testa. Iako u tom slučaju nemamo podatke o vremenskoj stabilnosti testa ili upitnika, imamo o homogenosti pa se značenje unutarnje konzistencije vjerojatno najviše približava osnovnoj ideji pouzdanosti (Guilford, 1968). Koeficijent unutarnje konzistencije dobiva se na osnovi interkorelacija čestica i interpretira kao koeficijent pouzdanosti. Veličina tog koeficijenta ovisi o broju čestica i njihovim korelacijama. Opće prihvaćeni standardi su da se testovi koji imaju Cronbachov α veći od 0.9 smatraju vrlo visoko pouzdanim, iznad 0.8 visoko pouzdani, a iznad 0.7 zadovoljavajuće pouzdani (Bukvić, 1982).

Cronbachov alpha koeficijent za *subskalu percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* iznosi $\alpha = 0.75$, a za *subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* $\alpha = 0.83$. Dobiveni koeficijent pouzdanosti od 0.75 prema tome pokazuje da je subskala percipiranih prednosti zadovoljavajuće pouzdana, iako je koeficijent nešto niži od onog navedenog u literaturi. Za subskalu percipiranih nedostataka možemo reći da je visoko pouzdana iako je koeficijent opet nešto niži od onog navedenog u literaturi. Small, Silverberg i Kerns (1993) su u svom istraživanju dobili koeficijent pouzdanosti od 0.86 za obje subskale.

5.3. DISKRIMINATIVNA VALJANOST

Diskriminativna valjanost čestice najčešće se određuje kao korelacija između uratka na pojedinoj čestici i ukupnog rezultata bez te čestice. Visoka povezanost (spuriozna korelacija) nam govori u prilog konstruktne valjanosti skupa podataka koji ukazuju na to da li neki mjerni instrument mjeri željeni konstrukt te u prilog homogenosti instrumenta. Interpretacija koeficijenta korelacije ovisi o vrsti varijabli između kojih se računa korelacija, no katkada se kao gruba orijentacija navodi da koeficijent korelacije od 0.0 do 0.2 ukazuje na nikakvu ili vrlo slabu povezanost; od 0.2 do 0.4 na slabu povezanost; od 0.4 do 0.7 na srednju povezanost; a vrijednosti iznad 0.7 na veliku povezanost među varijablama (Petz i sur., 1992).

Koeficijenti korelacije između uratka na pojedinoj čestici i ukupnog rezultata na *subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* kreću se od 0.039 do 0.551. Iz tablice 6. je vidljivo da većina čestica ima srednju povezanost s ukupnim rezultatom na skali (>0.40), a samo jedna čestica na skali nema gotovo nikakvu povezanost s ukupnim rezultatom. Radi se o čestici broj 3 ("Adolescenti imaju spolne odnose zato što žele zatrudnjeti ili postati roditelj") čija korelacija sa ukupnim rezultatom iznosi $r=0.039$ što je prilično očekivano jer se ta čestica u potpunosti razlikuje od svih ostalih čestica na skali percipiranih prednosti. Prije svega teško je zamislivo da postoje sedamnaestogodišnjaci koji se upuštaju u spolne odnose iz želje da postanu roditelji, ali i ako se pogledaju drugi navedeni razlozi za ulazak u spolne odnose, posebno oni koji imaju visoke korelacije s ukupnim uratkom (na primjer, "Adolescenti imaju spolne odnose jer se zbog toga osjećaju odraslima" ili "Adolescenti imaju spolne odnose jer se zbog njih osjećaju pouzdanijima i sigurnijima u sebe") može se primijetiti koliko se ta čestica po sadržaju razlikuje od svih ostalih. Tako niska korelacija govori nam u prilog izbacivanju te čestice iz konačne verzije skale percipiranih prednosti.

U tablici 7. navedeni su podaci o diskriminativnoj valjanosti čestica na *subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose*. Koeficijenti korelacije između uratka na pojedinoj čestici i ukupnog rezultata kreću se u rasponu od 0.373 do 0.591. Sve čestice osim prve imaju srednju povezanost s ukupnim rezultatom na skali (>0.40). Radi se o čestici "Adolescenti nemaju spolne odnose zato što misle da to nije moralno ili nije u skladu s njihovom vjerom", a možemo pretpostaviti da većina adolescenata ne vidi spolni odnos kao nešto nemoralno ili im nije presudno mišljenje vjerskih autoriteta o tome.

Više od polovice čestica na subskali percipiranih nedostataka ima koeficijent diskriminativne valjanosti veći od 0.50 što nam ukazuje na relativno visoku homogenost te skale. Čestice koje se nalaze na subskali percipiranih prednosti imaju niže koeficijente diskriminativne valjanosti pa prema tome, možemo reći da je i homogenost te skale niža.

Tablica 6. Koeficijenti diskriminativne valjanosti čestica, aritmetičke sredine i Cronbachov α koeficijent za subskalu percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose bez te čestice

ČESTICA	r	M	α
1	0.317	14.19	0.74
2	0.551	13.47	0.71
3	0.039	14.67	0.77
4	0.476	13.62	0.72
5	0.312	13.02	0.74
6	0.401	13.33	0.73
7	0.499	13.76	0.71
8	0.478	12.95	0.71
9	0.523	13.58	0.71
10	0.494	13.65	0.71

Tablica 7. Koeficijenti diskriminativne valjanosti čestica, aritmetičke sredine i Cronbachov α koeficijent za subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose bez te čestice

ČESTICA	r	M	α
1	0.373	10.85	0.82
2	0.500	10.47	0.81
3	0.570	10.88	0.80
4	0.591	10.43	0.80
5	0.491	11.15	0.81
6	0.571	10.01	0.80
7	0.425	10.39	0.82
8	0.502	10.45	0.81
9	0.565	10.80	0.81
10	0.527	10.07	0.81

5.4. FAKTORSKA ANALIZA

Faktorska analiza rezultata nam omogućava identificiranje manjeg broja latentnih varijabli ili faktora koji objašnjavaju skup postojećih korelacija unutar grupe manifestnih varijabli i jedan je od načina utvrđivanja konstruktne valjanosti nekog testa ili upitnika (tada govorimo o faktorskoj valjanosti). Faktorska valjanost jednaka je proporciji s kojom određeni faktor sudjeluje u varijanci testovnih rezultata odnosno jednaka je zasićenosti testa pojedinim faktorom ili pojedinom latentnom psihologijskom varijablom (Petz i sur., 1992).

Kako bi utvrdili broj i vrstu faktora koji se nalaze u osnovi čestica korištenih subskala proveli smo faktorsku analizu metodom glavnih komponenta posebno za svaku subskalu. Početnom analizom za *subskalu percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* izlučena su tri faktora s karakterističnim korijenima većim od 1 (Guttman-Kaisserov kriterij), a za *subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* dva faktora. U tablicama 8. i 9. navedene su vrijednosti karakterističnih korijena i postotak varijance koju objašnjavaju faktori na subskali percipiranih prednosti odnosno nedostataka.

Tablica 8. Vrijednosti karakterističnih korijena i postotak objašnjene varijance svakim faktorom (prije rotacije) za subskalu percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose

FAKTOR	Vrijednost karakterističnih korijena	% objašnjene varijance
1	3.265	32.653
2	1.404	14.038
3	1.047	10.471

Tablica 9. Vrijednosti karakterističnih korijena i postotak objašnjene varijance svakim faktorom (prije rotacije) za subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose

FAKTOR	Vrijednost karakterističnih korijena	% objašnjene varijance
1	3.934	39.337
2	1.225	12.248

Kako bi se postigla jednostavna struktura u kojoj će svaka varijabla biti što je moguće više zasićena samo jednim faktorom, izvršena je varimax rotacija. Nakon rotacije tri faktora sa *subskale percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* koji zajedno objašnjavaju 57.16% varijance (tablica 10), dobiveno je da prvi faktor objašnjava 22.89% ukupne varijance i njime su značajno saturirane četiri čestice, drugi faktor objašnjava 21.42% ukupne varijance i njime su značajno saturirane tri čestice dok dvije čestice pokazuju visoku saturiranost trećim faktorom koji objašnjava 12.85% ukupne varijance. Jedna čestica u cijeloj skali pokazuje dvostruku zasićenost odnosno zasićenost prvim i drugim faktorom. Prvi faktor saturira čestice 2, 4, 7 i 10 i možemo ga definirati kao faktor socijalnih odnosa jer se te čestice odnose na tvrdnje da adolescenti imaju spolne odnose jer se na taj način žele uklopiti u svoje društvo, zbog toga se osjećaju odraslima ili na taj način žele zadržati dečka odnosno djevojku. Drugi faktor saturira čestice 5, 6 i 9 i možemo ga definirati kao faktor emocionalnih odnosa jer se čestice koje taj faktor saturira odnose na tvrdnje da adolescenti imaju spolne odnose jer se zbog toga osjećaju dobro, voljenima, pouzdanim i sigurnijima u sebe. Čestica 8 ("Adolescenti imaju spolne odnose jer žele vidjeti kako je to") najvećim je dijelom saturirana drugim faktorom iako je u manjoj mjeri saturirana i prvi faktor. Treći faktor saturira čestice 1 i 3 i možemo ga definirati kao faktor bijega jer se čestice odnose na tvrdnje da adolescenti imaju spolne odnose jer na taj način zaboravljaju svoje probleme i jer žele postati roditelji.

Nakon rotacije dva faktora sa *subskale percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* koji zajedno objašnjavaju 51.59% varijance (tablica 11) dobiveno je da prvi faktor objašnjava 27.62% ukupne varijance i njime su značajno saturirane četiri čestice, drugi faktor objašnjava 23.96% ukupne varijance i njime su značajno saturirane tri čestice, dok su tri čestice u podjednakoj mjeri saturirane i prvim i drugim faktorom. Prvi faktor saturira čestice 2, 6, 7 i 10 i možemo ga definirati kao faktor straha jer saturira čestice koje se odnose na tvrdnje da adolescenti nemaju spolne odnose zbog straha od spolnih bolesti i neželjene trudnoće, što bi onda moglo utjecati na planove vezane uz njihovu budućnost. Drugi faktor saturira čestice 1, 3 i 5 i možemo ga definirati kao faktor socijalnih odnosa jer se čestice koje on saturira odnose na tvrdnje da adolescenti nemaju spolne odnose jer to ne odobravaju njihovi prijatelji, roditelji ili zato jer to nije u skladu s moralnim i vjerskim načelima. Čestice 4 ("Adolescenti nemaju spolne odnose zato što se ne osjećaju dovoljno odraslima da bi se nosili s tim"), 8 ("Adolescenti nemaju spolne odnose zato što im to nije potrebno da bi se osjećali sretnima") i 9 ("Adolescenti nemaju spolne odnose zato jer bi imali osjećaj krivnje") u podjednakoj su mjeri saturirane sa oba faktora.

Tablica 10. Saturacije pojedinim faktorima za 10 čestica subskale percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose i postotak objašnjene varijance pojedinim faktorom, nakon izvršene varimax rotacije

ČESTICA	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
1			0.751
2	0.650		
3			0.723
4	0.775		
5		0.806	
6		0.542	
7	0.816		
8	0.355	0.675	
9		0.671	
10	0.568		
V	22.89%	21.42%	12.85%

Tablica 11. Saturacije pojedinim faktorima za 10 čestica subskale percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose i postotak objašnjene varijance pojedinim faktorom, nakon izvršene varimax rotacije.

ČESTICA	Faktor 1	Faktor 2
1		0.696
2	0.577	
3		0.744
4	0.525	0.467
5		0.744
6	0.835	
7	0.455	
8	0.521	0.336
9	0.415	0.558
10	0.844	
V	27.62%	23.96%

5.5. USPOREDBA REZULTATA S OBZIROM NA VARIJABLE SPOL, SEKSUALNO ISKUSTVO I OBRAZOVNO USMJERENJE

Integracija teorije socijalne razmjene i bihevioralne teorije donošenja odluka donosi nam nekoliko predikcija vezanih za problemno ponašanje kod adolescenata, u ovom slučaju rane i nezaštićene spolne odnose. Pretpostavlja se da što su veće prednosti koje adolescenti percipiraju za ulazak u spolni odnos to je veća vjerojatnost da će do tog spolnog odnosa stvarno i doći, odnosno što su veći nedostaci ili potencijalni gubici koje adolescenti percipiraju za ulazak u spolni odnos, manje je vjerojatno da će se to ponašanje pojaviti. Drugim riječima, pretpostavka je da će adolescenti koji su spolno aktivni percipirati veće prednosti i manje nedostatke vezane uz spolni odnos, dok će adolescenti koji nisu spolno aktivni percipirati više nedostataka, ali i manje prednosti vezane za to ponašanje (Small, Silverberg i Kerns 1993).

Iako se razlike u spolovima s vremenom, a posebno posljednjih dvadesetak godina, smanjuju, istraživanja nam pokazuju da je još uvijek vjerojatnije da će u bilo kojoj dobi biti veći broj seksualno aktivnih adolescenata nego adolescentica (Džepina i Prebeg, 1991; Hiršl-Hećej i Štulhofer, 2001). Ako se uzme u obzir taj podatak i postavke teorije socijalne razmjene možemo pretpostaviti da će djevojke za razliku od mladića percipirati manje prednosti za ulazak u spolne odnose, te veće nedostatke.

Nadalje, pretpostavili smo da se adolescenti koji pohađaju gimnazije razlikuju od onih koji pohađaju strukovne škole po nekom općem sustavu vrijednosti, po tome jesu li spolno aktivni, a onda i po rezultatima koje postižu na subskalama percipiranih prednosti, odnosno, nedostataka. Pohađanje gimnazije smanjuje vjerojatnost ranog ulaska u spolne odnose (Hiršl-Hećej i Štulhofer, 2001), a i školovanje učenika strukovnih škola uglavnom završava prije dostignute punoljetnosti pa obaveze odraslih vjerojatno preuzimaju ranije od gimnazijalaca pred kojima su još godine školovanja. Slijedeći tu logiku pretpostavka je da će učenici strukovnih škola općenito percipirati više prednosti, odnosno, manje nedostataka za ulazak u spolne odnose.

Kao prvo, željeli smo utvrditi postoji li razlika između onih koji su spolno aktivni i onih koji nisu s obzirom na rezultate koje postižu na subskali percipiranih prednosti odnosno subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose. Da bi to provjerili koristili smo t-test koji je pokazao da postoji statistički značajna razlika između onih koji su imali spolni odnos i onih koji nisu, a s obzirom na rezultate koje postižu na *subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* ($t = -3.010$, $df = 415$, $p = 0.003$). Oni koji nisu imali spolne odnose ($M = 15.73$) percipiraju veće prednosti za ulazak u spolne odnose od onih koji jesu spolno aktivni ($M = 14.29$). Dakle, naša pretpostavka nije potvrđena. Jedno od mogućih objašnjenja dobivenog rezultata mogla bi biti pretpostavka po kojoj oni adolescenti koji nisu spolno aktivni idealiziraju spolni odnos te vide samo pozitivne strane ulaska u spolne odnose. Adolescenti imaju potrebu za što bržim odrastanjem i pripadanjem svijetu odraslih, a kako je seks nešto što rade samo odrasli postoji mogućnost da ga oni koji još nisu ušli u spolne odnose vide kao najbolju stvar na svijetu, nešto što se definitivno mora probati. S druge strane postoji mogućnost da s iskustvom, spolno aktivni adolescenti počinju uviđati da njihova

vjerovanja koja su se odnosila na prednosti ulaska u spolne odnose više jednostavno nisu točna.

Isto tako, dobivena je statistički značajna razlika između spolno aktivnih i onih koji nisu spolno aktivni s obzirom na rezultate koje postižu na *subkali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* ($t = -3.585$, $df = 414$, $p = 0.000$). Oni koji nisu spolno aktivni ($M = 12.53$) percipiraju veće nedostatke za ulazak u spolni odnos od onih koji jesu spolno aktivni ($M = 10.53$). Takvi su rezultati očekivani i u skladu su s literaturom (Small, Silverberg i Kerns 1993) jer po teoriji socijalne razmjene s većim percipiranim nedostacima pada vjerojatnost pojave određenog ponašanja, u ovom slučaju spolnog odnosa.

Zatim smo željeli ispitati postoje li razlike u spolu, odnosno, razlikuju li se djevojke i mladići s obzirom na rezultate postignute na subskalama percipiranih prednosti, odnosno percipiranih nedostataka. Da bi ispitali postoji li razlika u rezultatima postignutim na subskalama koristili smo t-test. Na *subkali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* t-test je pokazao ($t = 2.897$, $df = 416$, $p = 0.004$) da su djevojke ($M = 14.49$) postigle statistički značajno niži rezultat od mladića ($M = 15.84$) što znači da one percipiraju manje prednosti za ulazak u spolne odnose. Dobivena je statistički značajna razlika u spolu i na *subkali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* ($t = -6.709$, $df = 415$, $p = 0.000$) odnosno djevojke ($M = 13.43$) percipiraju veće nedostatke ulaska u spolne odnose od mladića ($M = 9.89$). Nekoliko je mogućih objašnjenja ovakvih rezultata, a jedno od njih je da još uvijek postoje dvostruki standardi o predbračnim spolnim odnosima, a po kojima je spolna aktivnost općenito prihvatljivija za mladiće nego za djevojke. Naime, socijalne norme kojima se regulira seksualno ponašanje u društvu spolno su specifične, odnosno, norme koje reguliraju mušku spolnost slobodnije su od normi koje reguliraju žensku spolnost (Hiršl-Hećej i Štulhofer 2001). Još jedno bitno objašnjenje dobivenih rezultata je činjenica da spolni odnos sa sobom donosi mnogo više štete za djevojke nego mladiće. Djevojke su te koje ostaju trudne, a ne dečki. One koje zatrudne suočavaju se s brojnim fizičkim, psihološkim i socijalnim rizicima tj. štetama, neovisno o tome odluče li roditi ili pobaciti, te s povećanom vjerojatnošću da će im budućnost, ekonomska i socijalna, biti ugrožena.

I na kraju, željeli smo ispitati postoji li razlika između adolescenata koji pohađaju gimnazije i onih koji pohađaju strukovne škole. Da bi to ispitali upotrijebili smo t-test koji je pokazao da ne postoji statistički značajna razlika između onih koji pohađaju gimnazije i onih koji pohađaju strukovne škole, a s obzirom na rezultate koje postižu na *subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* ($t = 0.412$, $df = 416$, $p = 0.680$), odnosno, na *subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* ($t = -0.163$, $df = 415$, $p = 0.871$). Dakle, naša treća pretpostavka, očekivana razlika između učenika strukovnih škola i gimnazija, nije se pokazala točnom.

Evaluacija dviju subskala Skale adolescentskih percipiranih prednosti i nedostataka za ulazak u spolni odnos na populaciji hrvatskih adolescenata pokazala je njihovu zadovoljavajuću pouzdanost. Budući je korištena metoda unutarnje konzistencije, bilo bi dobro primijeniti Skalu u još jednoj vremenskoj točki kako bi se utvrdila i pouzdanost test-retest metodom. Faktorskom analizom izlučena su tri faktora za subskalu percipiranih prednosti koji nakon rotacije redom objašnjavaju 22.89%, 21.42% i 12.85% varijance te dva faktora za subskalu percipiranih nedostataka koji redom objašnjavaju 27.62% i 23.96% varijance. Analizom diskriminativnih valjanosti čestica na svakoj subskali može se primijetiti da čestice na subskali percipiranih prednosti imaju manje vrijednosti diskriminativne valjanosti od čestica na subskali percipiranih nedostataka na temelju čega možemo zaključiti da je subskala percipiranih nedostataka homogenija.

Rezultati dobiveni u ovom istraživanju samo su djelomično potvrdili hipoteze koje su postavljene na početku rada na temelju rezultata prethodnih istraživanja. Puno su jasnije potvrđene hipoteze za subskalu percipiranih nedostataka, nego za subskalu percipiranih prednosti. Subskala percipiranih prednosti ima manju pouzdanost, složeniju faktorsku strukturu, a vrijednosti diskriminativne valjanosti čestica te subskale su manje. Iako je dobivena statistički značajna razlika između varijable spol i rezultata na svakoj subskali te varijable seksualno iskustvo i rezultata na svakoj subskali, te su

razlike manje na subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose. Ovakvi rezultati mogu značiti da su nedostaci percipirani od strane adolescenata važniji za razumijevanje razloga zbog kojih adolescenti ulaze u spolne odnose od percipiranih prednosti. Također, možemo reći, da ovi rezultati nisu u potpunosti potvrdili pretpostavke teorije razmjene po kojoj su pojedinci motivirani uvjerenjima o prednostima odnosno nagradama koje proizlaze iz ulaska u određeno ponašanje.

No, obje su subskale pokazale dobru osnovu za daljnji razvoj i poboljšanje. Jedan od prijedloga je povećanje broja čestica svake subskale. Na subskalu percipiranih prednosti moglo bi se uvrstiti više čestica koje se odnose na karakteristike koje su adolescentima bitne, kao što su mišljenje i ponašanje prijatelja, vršnjaka i partnera, želja za stjecanjem neovisnosti i samostalnim donošenjem odluka. Na temelju dobivenih rezultata faktorske analize u ovom istraživanju, u daljnjem razvoju subskala možda bi se mogle unaprijed odrediti dvije, najviše tri latentne dimenzije koje bi onda obuhvaćale većinu čestica takvih, proširenih subskala.

Jedno od važnijih pitanja vezanih za ovu skalu jest zašto su tvrdnje pisane u trećem licu? Postavlja se pitanje što se skalom ispituje – mišljenje, stavovi ili nešto treće? Smatramo da bi trebalo provjeriti kako bi skala funkcionirala da je napisana u prvom licu. Naime, postoji vjerojatnost da ono što pojedinac sam smatra ili misli da drugi vide kao prednost ili nedostatak za ulazak u spolne odnose nije isto razlozima zbog kojih većina drugih stvarno ima spolne odnose (npr. ja mislim da adolescenti imaju spolne odnose jer na taj način žele naći ili zadržati dečka ili djevojku, ali ja i sve moje prijateljice nikad se ne bi upustile u spolne odnose iz tog razloga).

Također, jedna od primjedbi na ovu skalu je da se, uz sve razloge navedene na subskali percipiranih nedostataka, nigdje ne spominje činjenica da neki adolescenti jednostavno nisu imali priliku upustiti se u spolni odnos s nekim (npr. iz razloga jer se nitko nije htio upustiti u spolni odnos s njima). Iz tog smo razloga u našem istraživanju na subskalu percipiranih nedostataka ubacili česticu "Adolescenti nemaju spolne odnose zato što nisu upoznali nikog s kim bi to učinili tj. nisu imali priliku". Ta čestica nije utjecala ni na jednu psihometrijsku karakteristiku subskale, nije se ničim isticala, a i podjednak se postotak ispitanika složio, odnosno, nije složio s tom tvrdnjom. Ipak, to ne znači da se u daljnjem ispitivanju takva ili čestice sličnog sadržaja ne bi mogle uvrstiti na subskalu.

U ovom su istraživanju ispitanici bili učenici trećih razreda četiri zagrebačke srednje škole, u prosjeku sedamnaestogodišnjaci. Doduše, nužno je napomenuti da nigdje u sociodemografskom upitniku adolescentima nije bilo postavljeno pitanje o njihovim godinama. Treći razredi odabrani su zbog završnog razreda u strukovnim školama, no smatramo da bi bilo zanimljivo upotrijebiti ovu skalu za utvrđivanje percipiranih prednosti i nedostataka kod adolescenata svih dobi, ne samo srednjoškolaca, već i učenika 7. i 8. razreda osnovne škole. Bilo bi zanimljivo vidjeti koliko se i na koji način mijenja percepcija prednosti, odnosno, nedostataka ulaska u spolne odnose u funkciji dobi.

Praktična vrijednost ovog upitnika je u upotrebljivosti podataka koje može dati za razvoj programa seksualne edukacije. Kao što je prethodno objašnjeno, rezultati ovog istraživanja pokazali su da bi percipirani nedostaci ulaska u spolne odnose mogli biti važniji u pokušaju razumijevanja razloga ulaska u spolne odnose od strane adolescenata. Iz toga slijedi da su adolescenti dovoljno upoznati s prednostima i da su ih svjesni te da bi u nekim budućim programima seksualne edukacije naglasak trebalo staviti na pojašnjavanje nedostataka odnosno šteta koje sa sobom donose rani spolni odnosi, a u cilju povećanja njihove percepcije. Ono na što bi trebalo obratiti pažnju prilikom eventualnog razvoja programa seksualne edukacije jest pokušaj razumijevanja koje to ishode i posljedice adolescenti uzimaju u razmatranje prilikom donošenja odluke o ulasku u određeno rizično ponašanje, kako ih vrednuju – kao prednosti ili nedostatke, te kojim se «pravilom odluke» koriste. Naravno, sve to trebalo bi sagledati iz perspektive adolescenata, jer se radi o njihovim percepcijama i jer su oni ti koji na kraju donose odluku.

6. ZAKLJUČAK

Rezultati testiranja normaliteta distribucije K-S testom ne pokazuju značajno odstupanje od normalne distribucije za rezultate postignute na subskali percipiranih prednosti i subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose.

Pouzdanost subskale percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose određena metodom nutarnje konzistencije iznosi $\alpha = 0.75$, a subskale percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose $\alpha = 0.83$. Dobivene koeficijente pouzdanosti možemo smatrati zadovoljavajućim.

Faktorskom analizom, metodom glavnih komponenti, ekstrahirana su tri faktora za subskalu percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose koji zajedno objašnjavaju 57.16% varijance, te dva faktora za subskalu percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose koji objašnjavaju 51.59% ukupne varijance.

Testiranje razlika između rezultata postignutih na subskalama percipiranih prednosti, odnosno nedostataka i varijabli spol, seksualno iskustvo i obrazovno usmjerenje t-testovima pokazalo je sljedeće:

1.) Za *subskalu percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* t-test je pokazao ($t = 2.897$, $df = 416$, $p = 0.004$) da su djevojke postigle statistički značajno niži rezultat od mladića što znači da one percipiraju manje prednosti za ulazak u spolne odnose. Dobivena je statistički značajna razlika u spolu i na *subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* ($t = -6.709$, $df = 415$, $p = 0.000$) odnosno djevojke percipiraju veće nedostatke ulaska u spolne odnose od mladića.

2.) Postoji statistički značajna razlika između onih koji su imali spolni odnos i onih koji nisu, a s obzirom na rezultate koje postižu na *subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* ($t = -3.010$, $df = 415$, $p = 0.003$). Oni koji nisu imali spolne odnose percipiraju veće prednosti za ulazak u spolne odnose od onih koji jesu spolno aktivni. Isto tako, dobivena je statistički značajna razlika između spolno aktivnih i onih koji nisu spolno aktivni s obzirom na rezultate koje postižu na *subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* ($t = -3.585$, $df = 414$, $p = 0.000$). Oni koji nisu spolno aktivni percipiraju veće nedostatke za ulazak u spolni odnos od onih koji jesu spolno aktivni.

3.) Ne postoji statistički značajna razlika između onih koji pohađaju gimnazije i onih koji pohađaju strukovne škole, a s obzirom na rezultate koje postižu na *subskali percipiranih prednosti ulaska u spolne odnose* ($t = 0.412$, $df = 416$, $p = 0.680$), odnosno, na *subskali percipiranih nedostataka ulaska u spolne odnose* ($t = -0.163$, $df = 415$, $p = 0.871$).

7. LITERATURA

Ajduković D., Ajduković, M. i Prišlin, R. (1991). *AIDS i mladi*. Zagreb: Medicinska knjiga

Blinn-Pike, L. (1999). Why Abstinent Adolescents Report They Have Not Had Sex: Understanding Sexually Resilient Youth. *Family Relations* 48: 295-302.

Bukvić, A. (1982). *Načela izrade psiholoških testova*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Bootzin, R.R., Bower, G.H., Crocker, J. i Hall, E. (1991). *Psychology Today: An Introduction*. New York: McGraw-Hill, Inc.

Dacey, J. i Kenny, M. (1994). *Adolescent Development*. Madison, Wisconsin: Brown & Benchmark Publishers.

De Gaston, J. F. i Weed, S. (1996). Understanding gender differences in adolescent sexuality.

Adolescence 31: 217-230.

Džepina, M. i Prebeg, Ž. (1991). Zaštita reproduktivnog zdravlja adolescenata. *Liječnički vjesnik* 5-6: 136-139.

Guilford, J.P. (1968). *Osnovi psihološke i pedagoške statistike*. Beograd: Savremena administracija.

Hiršl-Hećej, V. i Štulhofer, A. (2001). Adolescents and Sexual Risk. *Collegium Antropologicum* 25: 195-212.

Hyde, J.S. (1994). *Understanding Human Sexuality*. New York: McGraw-Hill, Inc.

Kotchick, B.A, Shaffer, A., Miller, K.S. i Forehand, R. (2001). Adolescent sexual risk behavior: a multi-system perspective. *Clinical Psychology Review* 21: 493-519.

Lugomer-Armano, G. (2000). *Razvojna psihologija II: bilješke s predavanja*. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

McKinney, K. i Sprecher, S. (1989). *Human sexuality: The societal and interpersonal context*. Norwood, NJ: Ablex.

Papalia, D.E., Olds, S.W. i Feldman, R.D. (1998). *Human development*. New York: McGraw-Hill, Inc.

Petz i sur. (1992). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.

Small, S.A. i Luster, T. (1994). Adolescent sexual activity: An ecological, risk-factor approach. *Journal of Marriage and the Family* 56: 181-192.

Small, S.A., Silverberg, S.B. i Kerns, D. (1993). Adolescents' Perceptions of the Costs and Benefits of Engaging In Health-Compromising Behaviors. *Journal of Youth and Adolescence* 22: 73-87.

Sprecher, S. (1998). Social exchange theories and sexuality. *Journal of Sex Research* 35: 32-44.

Štulhofer, A. (1999). Terra incognita? Adolescentska spolnost i rizično ponašanje. *Društvena istraživanja* 2-3: 253-266.

Štulhofer, A., Jureša, V. i Mamula, M. (2000). Problematični užici: rizično seksualno ponašanje u kasnoj adolescenciji. *Društvena istraživanja* 6: 847-866.

Thibaut, J.W. i Kelley, H.H. (1959). *The Social Psychology of groups*. New York: Wiley & sons.

Vasta R., Haith M.M. i Miller, S.A. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

White, S.D. i DeBlassie, R.R. (1992). Adolescent sexual behavior. *Adolescence* 27: 183-191.

8. PRILOG

Tablica 12. Podaci prikupljeni sociodemografskim upitnikom

SPOL	N	%
Žensko	216	51.4%
Muško	204	48.6%

USMJERENJE	N	%
Gimnazije	211	50.2%
Strukovne škole	209	49.8%

NASTAVAK ŠKOLOVANJA	N	%
Da	354	84.3%
Ne	66	15.7%

OBRAZOVANJE MAJKE	N	%
Nezavršena osnovna škola	6	1.4%
Osnovna škola	37	8.8%
Srednja škola	188	44.8%
Viša škola	78	18.6%
Fakultet i više	110	26.2%

OBRAZOVANJE OCA	N	%
Nezavršena osnovna škola	3	0.7%
Osnovna škola	15	3.6%
Srednja škola	193	46.0%
Viša škola	76	18.1%
Fakultet i više	132	31.4%

IMAŠ LI BRATA/SESTRU?	N	%
Da	364	86.7%
Ne	55	13.1%

TVOJ ODNOS S RODITELJIMA	N	%
Izrazito dobar	162	38.6%
Dobar	194	46.2%
Osrednji	53	12.6%
Loš	6	1.4%
Izrazito loš	4	1.0%

JESI LI IKAD IMAO SPOLNI ODNOS?		
	N	%
Da	170	40.5%
Ne	249	59.3%

RAZGOVARAŠ LI S NEKIM O TEMAMA VEZANIM ZA SPOLNE ODNOSE?		
	N	%
Ne	85	20.2%
Da	334	79.8%
– s roditeljima	77	18.3%
– s bratom/sestrom	49	11.7%
– s prijateljima	310	73.8%

Tablica 13. Frekvencije i postoci odgovora na pojedina pitanja za subskalu percipiranih prednosti

	N	%
1. Adolescenti imaju spolne odnose zato što im to pomaže da zaborave na svoje probleme		
Uopće se ne slažem	129	30.7
Ne slažem se	205	48.8
Slažem se	60	14.3
U potpunosti se slažem	24	5.7
Nedostaje	2	0.5
2. Adolescenti imaju spolne odnose zato što se zbog toga osjećaju odraslina		
Uopće se ne slažem	49	11.7
Ne slažem se	110	26.2
Slažem se	191	45.5
U potpunosti se slažem	68	16.2
Nedostaje	2	0.5
3. Adolescenti imaju spolne odnose zato što žele zatrudnjeti ili postati roditelj		
Uopće se ne slažem	286	68.1
Ne slažem se	93	22.1
Slažem se	16	3.8
U potpunosti se slažem	23	5.5
Nedostaje	2	0.5
4. Adolescenti imaju spolne odnose jer na taj način žele naći ili zadržati dečka ili djevojku		
Uopće se ne slažem	63	15.0
Ne slažem se	125	29.8
Slažem se	180	42.9
U potpunosti se slažem	50	11.9
Nedostaje	2	0.5
5. Adolescenti imaju spolne odnose zato jer se zbog toga dobro osjećaju		
Uopće se ne slažem	23	5.5
Ne slažem se	65	15.5
Slažem se	171	40.7
U potpunosti se slažem	159	37.9
Nedostaje	2	0.5

	N	%
6. Adolescenti imaju spolne odnose zato jer se zbog toga osjećaju voljenima		
Uopće se ne slažem	35	8.3
Ne slažem se	91	21.7
Slažem se	211	50.2
U potpunosti se slažem	81	19.3
Nedostaje	2	0.5
7. Adolescenti imaju spolne odnose jer se žele uklopiti u svoje društvo		
Uopće se ne slažem	81	19.3
Ne slažem se	148	35.2
Slažem se	139	33.1
U potpunosti se slažem	50	11.9
Nedostaje	2	0.5
8. Adolescenti imaju spolne odnose jer žele vidjeti kako je to		
Uopće se ne slažem	25	6.0
Ne slažem se	29	6.9
Slažem se	205	48.8
U potpunosti se slažem	159	37.9
Nedostaje	2	0.5
9. Adolescenti imaju spolne odnose jer se zbog njih osjećaju pouzdanijima i sigurnijima u sebe		
Uopće se ne slažem	41	9.8
Ne slažem se	157	37.4
Slažem se	167	39.8
U potpunosti se slažem	53	12.6
Nedostaje	2	0.5
10. Adolescenti imaju spolne odnose zato što ljudi kojima se dive ili su im uzor ukazuju da je to dobra i "cool" stvar za učiniti		
Uopće se ne slažem	77	18.3
Ne slažem se	130	31.0
Slažem se	139	33.1
U potpunosti se slažem	72	17.1
Nedostaje	2	0.5

Tablica 14. Frekvencije i postoci odgovora na pojedina pitanja za subskalu percipiranih nedostataka

	N	%
1. Adolescenti nemaju spolne odnose zato što misle da to nije moralno ili nije u skladu s njihovom vjerom		
Uopće se ne slažem	166	39.5
Ne slažem se	165	39.3
Slažem se	68	16.2
U potpunosti se slažem	21	5.0
Nedostaje	0	0
2. Adolescenti nemaju spolne odnose zato što ne žele dobiti neku spolno prenosivu bolest ili bolest poput AIDS-a		
Uopće se ne slažem	104	24.8
Ne slažem se	143	34.0
Slažem se	136	32.4
U potpunosti se slažem	36	8.6
Nedostaje	1	0.2
3. Adolescenti nemaju spolne odnose zato što njihovi roditelji to ne odobravaju		
Uopće se ne slažem	182	43.3
Ne slažem se	145	34.5
Slažem se	70	16.7
U potpunosti se slažem	23	5.5
Nedostaje	0	0
4. Adolescenti nemaju spolne odnose zato što se ne osjećaju dovoljno odraslima da bi se nosili s tim		
Uopće se ne slažem	109	26.0
Ne slažem se	125	29.8
Slažem se	143	34.0
U potpunosti se slažem	43	10.2
Nedostaje	0	0
5. Adolescenti nemaju spolne odnose zato što to ne odobravaju njihovi prijatelji		
Uopće se ne slažem	242	57.6
Ne slažem se	128	30.5
Slažem se	39	9.3
U potpunosti se slažem	11	2.6
Nedostaje	0	0

	N	%
6. Adolescenti nemaju spolne odnose zbog mogućnosti neželjene trudnoće		
Uopće se ne slažem	58	13.8
Ne slažem se	84	20.0
Slažem se	196	46.7
U potpunosti se slažem	81	19.3
Nedostaje	1	0.2
7. Adolescenti nemaju spolne odnose zato što se još nisu u nikog zaljubili.		
Uopće se ne slažem	95	22.6
Ne slažem se	130	31.0
Slažem se	153	36.4
U potpunosti se slažem	42	10.0
Nedostaje	0	0
8. Adolescenti nemaju spolne odnose zato što im to nije potrebno da bi se osjećali sretnima.		
Uopće se ne slažem	107	25.5
Ne slažem se	135	32.1
Slažem se	132	31.4
U potpunosti se slažem	46	11.0
Nedostaje	0	0
9. Adolescenti nemaju spolne odnose zato jer bi imali osjećaj krivnje.		
Uopće se ne slažem	150	35.7
Ne slažem se	170	40.5
Slažem se	79	18.8
U potpunosti se slažem	20	4.8
Nedostaje	1	0.2
10. Adolescenti nemaju spolne odnose zato jer bi oni ili njihovi partneri mogli zatrudnjeti, što bi moglo pokvariti njihove buduće planove vezane za fakultet, školu ili karijeru.		
Uopće se ne slažem	60	14.3
Ne slažem se	106	25.2
Slažem se	174	41.4
U potpunosti se slažem	79	18.8
Nedostaje	1	0.2

SOCIODEMOGRAFSKI UPITNIK

1. Spol: M – Ž

2. Naziv srednje škole i usmjerenja:

3. Planiraš li po završetku srednje škole nastaviti školovanje? a) da b) ne

4. Obrazovanje tvoje majke je:

- a) nezavršena osnovna škola
- b) osnovna škola
- c) srednja škola
- d) viša škola
- e) fakultet i više

5. Obrazovanje tvog oca je:

- a) nezavršena osnovna škola
- b) osnovna škola
- c) srednja škola
- d) viša škola
- e) fakultet i više

6. Imaš li brata/sestru? a) da b) ne

7. Tvoj odnos s roditeljima je:

- a) izrazito dobar
- b) dobar
- c) osrednji
- d) loš
- e) izrazito loš

8. Jesi li ikad imao/la spolni odnos? a) da b) ne

9. Da li razgovaraš s nekim o temama vezanim za spolne odnose (npr. kad stupiti u spolne odnose, kontracepcija i sl.)?

a) da b) ne

Ako da, s kim?

- a) roditeljima
- b) bratom/sestrom
- c) prijateljima

Subskala percipiranih nedostataka

Zašto adolescenti nemaju spolne odnose

UPUTA:

Ispod su navedeni neki od razloga koje adolescenti navode kao razloge zbog kojih nemaju spolne odnose. Molimo Vas da označite koliko se slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom. Ako niste sigurni, Molimo Vas da date odgovor za koji mislite da je najvjerojatniji. To ćete učiniti tako što ćete zaokružiti jedan od brojeva na skali, a značenje brojeva je sljedeće:

0 = uopće se ne slažem

1 = ne slažem se

2 = slažem se

3 = u potpunosti se slažem

Odgovori

1.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato što misle da to nije moralno ili nije u skladu s njihovom vjerom.	0	1	2	3
2.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato što ne žele dobiti neku spolno prenosivu bolest ili bolest poput AIDS-a.	0	1	2	3
3.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato što njihovi roditelji to ne odobravaju.	0	1	2	3
4.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato što se ne osjećaju dovoljno odraslima da bi se nosili s tim.	0	1	2	3
5.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato što to ne odobravaju njihovi prijatelji.	0	1	2	3
6.	Adolescenti nemaju spolne odnose zbog mogućnosti neželjene trudnoće.	0	1	2	3
7.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato što se još nisu u nikog zaljubili.	0	1	2	3
8.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato što im to nije potrebno da bi se osjećali sretnima.	0	1	2	3
9.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato jer bi imali osjećaj krivnje.	0	1	2	3
10.	Adolescenti nemaju spolne odnose zato jer bi oni ili njihovi partneri mogli zatrudnjeti, što bi moglo pokvariti njihove buduće planove vezane za fakultet, školu ili karijeru.	0	1	2	3

Subskala percipiranih prednosti
Zašto adolescenti imaju spolne odnose

UPUTA:

Ispod su navedeni neki od razloga koje adolescenti navode kao razloge zbog kojih imaju spolne odnose. Molimo Vas da označite koliko se slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom. Ako niste sigurni, Molimo Vas da date odgovor za koji mislite da je najvjerojatniji. To ćete učiniti tako što ćete zaokružiti jedan od brojeva na skali, a značenje brojeva je sljedeće:

- 0** = uopće se ne slažem
- 1** = ne slažem se
- 2** = slažem se
- 3** = u potpunosti se slažem

Odgovori

1.	Adolescenti imaju spolne odnose zato što im to pomaže da zaborave na svoje probleme.	0	1	2	3
2.	Adolescenti imaju spolne odnose zato što se zbog toga osjećaju odraslima.	0	1	2	3
3.	Adolescenti imaju spolne odnose zato što žele zatrudnjeti ili postati roditelj.	0	1	2	3
4.	Adolescenti imaju spolne odnose jer na taj način žele naći ili zadržati dečka ili djevojku.	0	1	2	3
5.	Adolescenti imaju spolne odnose zato jer se zbog toga dobro osjećaju.	0	1	2	3
6.	Adolescenti imaju spolne odnose zato jer se zbog toga osjećaju voljenima.	0	1	2	3
7.	Adolescenti imaju spolne odnose jer se žele uklopiti u svoje društvo.	0	1	2	3
8.	Adolescenti imaju spolne odnose jer žele vidjeti kako je to.	0	1	2	3
9.	Adolescenti imaju spolne odnose jer se zbog njih osjećaju pouzdanijima i sigurnijima u sebe.	0	1	2	3
10.	Adolescenti imaju spolne odnose zato što ljudi kojima se dive ili su im uzor ukazuju da je to dobra i "cool" stvar za učiniti.	0	1	2	3